

V Ljubljani, 15. sušca 1898

Štev. 6.

Leto XI.

DOM IN SVET

List za leposlovje in znanstvo.

Urednik:
dr. Francišek Lampe.

Narodu geslo:

Dobro ti bo, ako si pomoreš sam;
Pomozi si sam, in Bog ti pomore.

Kdor ne pomaga, naj vsaj ne škodi.

Zalaga:
Urednik in lastnik.

Izhaja dvakrat na mesec.

Tiska:
Katoliška Tiskarna.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrt leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr.

Vsebina 6. zvezka.

	Stran
Vatroslav Lisinski. (Spisal <i>Žanko Barlè.</i>)	161
Med peklom in zemljo. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	164
Zadnji gospod Kamenski. (Zgodov. povest. — Spisal <i>P. Bohinjec.</i>) [Konec.]	165
Biserji. 34, 35, 36, 37. (Zložil <i>A. Hribar.</i>)	168
Košček življenja. (Spisal <i>Žanko Barlè.</i>) [Konec.]	170
Pred sodiščem. (Spisal <i>Srečko.</i>)	176
Spomladi na božji njivi. (Zložil <i>M. Prelesnik.</i>)	178
Goriška metropolija. (Cerkveno-zgodovinska in življenjepisna črtica iz novejše dobe.)	179
Megla in srcé. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	184
Beneška Slovenija. (Črtice. — Spisal <i>I. T.</i>) [Dalje.]	185
Književnost	189
<i>Slovenska književnost.</i> Knjige „Matice Slovenske“ za l. 1897.: Slovenske narodne pesmi. — Električna, nje proizvajanje in uporaba. — <i>Hrvaška književnost.</i> Knjige „Matice Hrvatske“ za leto 1897.: Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347. — Zabavna knjižnica Matice Hrvatske. Svezak CC., svezak CCVI.— CCVII. in svezak CCVIII.— CCIX. — — Glavna seja društva sv. Jeronima.	
Razne stvari	192

Naše slike.

Na platnicah.

Socijalni pomenki. [Dalje.]

Slike.

Vatroslav Lisinski	161
Nekdanji samostan in grad Kamen v Velesalu (Velesovem). (Po stari sliki. — Risal <i>M. Jama.</i>)	169
Dr. Jakob Missia. (Fot. <i>L. Bude.</i>)	179
Dr. Anton Mahnič. (Fot. <i>Anton Jerkič.</i>)	183
Vas Landar. (Fot. <i>Malignani.</i>)	185
„Sv. Ivan v čelè.“ (Landarska jama.)	186
Landarska jama. (Vhod v svetišče.)	186
Nadiška dolina pri Šempetru. (Risal <i>A. Koželj.</i>)	187
Stara gora. (Fot. <i>Malignani.</i>)	188
P. Emanuel Drevenšek	192

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. IX. in X.
po 4 gld.

„Cvetje s polja modroslovskega“ (16", str. 263) se dobiva pri uprav-
ništvu našega lista za 60 kr., s pošto za 65 kr. — Opozarjamo tudi na prejšnje
letnike „Dom in svet“-a.

Vatroslav Lisinski.

(Spisal¹⁾ Janko Barle.)

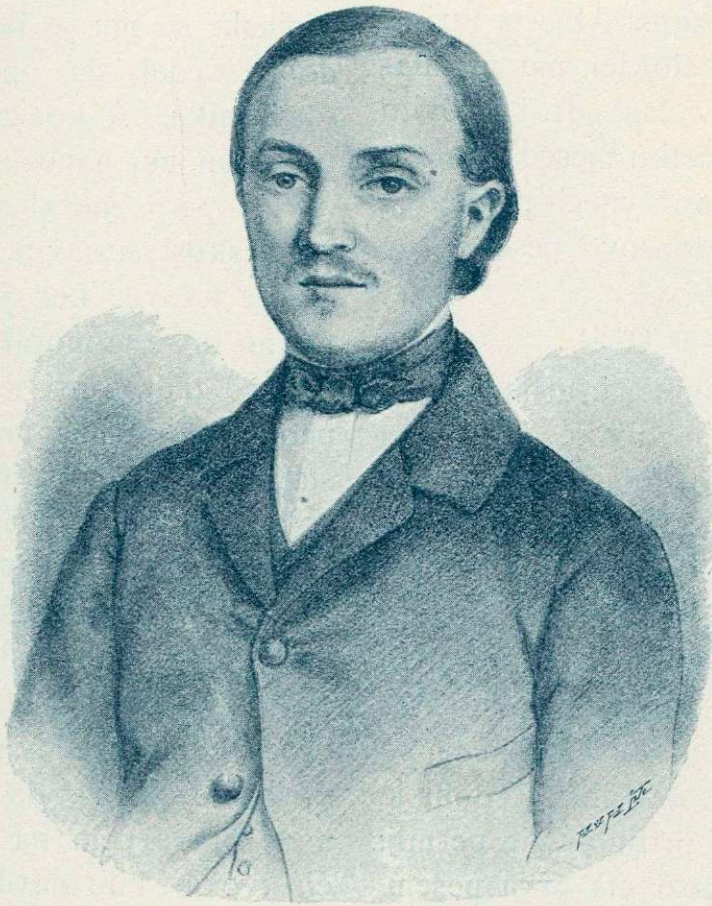
Vsak narod ima izredno nadarjene može, kateri so se s svojim umom vspeli nad druge zemljane in s svojimi deli za nekoliko desetletij prehiteli svoje vrstnike. Ne redko pa se pripeti, da takih veleumov njihovi vrstniki ne umevajo, marveč jih prezirajo in zasmehujejo. Svet zanje malo mara, zato so pozabljeni; v borbi za življenje zasači jih navadno prezgodnja smrt. Ko jih ni več med živimi, začno se veščaki bolj zanimati za njihova dela, in glej — odpró se jim oči, spoznajo, da so v pokojniku mnogo izgubili, pesniki mu zlagajo hvalospeve, občudujejo njegova dela in postavljajo spominike onemu, kateri je bil v življenju zapuščen.

Hrvaški narod pozna tudi takega velika, katerega ime bi bilo, ko bi bil živel v boljših razmerah, zaslulo po celem svetu. Ta je bil Vatroslav Lisinski. Bil je od Boga nadarjen veleum, kakoršni so redki, kateri je v kratkem svojem življenju, v neugodnih razmerah, v bedi in v boleznih, v časih, ko je bila hrvaška pesem še v otročjih povojih, zapustil dela, katerim se

razumniki čudijo, s katerimi si je pa postavil trajen spominik in proslavil za vedno svoje ime. Žalost nam stiska srce, če pomislimo, kaj bi bil Lisinski lahko ustvaril. Petdeset let je bilo treba, da smo njega prav spoznali, da smo ga začeli dostojno ceniti, čeravno je on že v življenju svojim vrstnikom dokazal, da je velik glasbenik.

Vatroslav Lisinski se je porodil v Zagrebu dné 8. mal. srpana l. 1819. Oče mu je bil Andrej Fuchs, Slovenec iz Novega mesta, a babil se je v Zagrebu, kjer je imel v Ilici svojo hišo, z mesarstvom. Lisinski je kot otrok padel s škrinje, kamor ga je bila posadila pestunja, in si pri tem padu pohabil nogo, katera se je od slej sušila. Od te bolezni ga je sicer ozdravil neki župnik, vendar je moral v svoji mladosti hoditi po bergljah, katere je kasneje zamenil s

podporno palico. Dovršivši v Zagrebu ljudske šole, stopil je l. 1831. v gimnazijo, a l. 1837. se je zapisal v filozofijo. Nato je od leta 1840. obiskoval zagrebško pravniško akademijo, katero je dovršil l. 1842.

Vatroslav Lisinski.

¹⁾ Pri sestavljanju tega životopisa sem rabil tudi jako zanimivo knjigo Fr. S. Kuhača: „Vatroslav Lisinski i njegova doba“, katero je l. 1887. izdala „Matica Hrvatska“ in na katero s tem-le opozarjam.

Godbe se je začel učiti Lisinski že kot gimnazijalec. Resneje pa se je poprijel glasbe po gimnazijskih naukih, ko je dobil večščega učitelja Jurija Wiesnera pl. Morgensterna; ta je bil ravnatelj glasbenega zavoda in koralist stolne cerkve. Tedaj se je med dijaki po nagovarjanju navdušenega Ilirca Alberta pl. Štrige, kateri je bil sošolec Lisinskega, ustanovilo pevsko društvo, v katerem je Lisinski dijake uril v petju. Peli so domače, največ narodne pesmi — drugih ni niti bilo — in druge slovanske pesmi; imeli so tudi mali orkester. To društvo je bilo tedaj v dobi narodnega probujanja koristno in je pod vodstvom mladega Lisinskega prav lepo uspevalo. Ker pa je bil Lisinski jako nadarjen in marljiv, je lepo napredoval v glasbi, vendar si ni upal, da bi sam uglasbil kako pesem. Trebalo je zopet Alberta Štrige, kateri ni preje miroval, dokler mu ni mladenič obljubil, da bo v čast dr. Ljudevitu Gaju, kateri se je v početku meseca malega srpana l. 1841. vrnil s književnega potovanja iz Dalmacije, uglasbil Stoosovo pesem:

Iz Zagorja iz prestara
Čeha, Leha, Meha grada — —

Ko je bila pesem dovršena, urila sta Lisinski in Štriga v petju dijake in drugo mladino, in čez nekoliko dnij je znal pesem ves Zagreb. Bil je veličasten trenutek, ko je to pesem zvečer pred Gajevim stanovanjem zapelo čez 200 krepkih, mladih grl, katera je spremljala godba. Po napevu te pesmi so peli kasneje Demetrovo pesem: „Prosto zrakom ptica leti“, katera je še sedaj znana po celem slovanskem jugu, a v ilirski dobi je bila jedna izmed najbolj priljubljenih pesmij.

Uspeh, katerega je doživela prva pesem, ohrabil je mladega Lisinskega, in uglasbil je še istega leta Trnskega pesem: „Oj talasi (valovi) mili ajte“, katero je Štriga pel v gledališču in katera se je silno prikupila slušateljstvu, ker je bil glasbenik dobro pogodil hrvaškega narodnega duha. S tem se je začelo plodno delovanje našega junaka. V l. 1842. in 1843. je napravil več plesnih komadov, priredil hrvaško in slovansko kolo in uglasbil nekaj pesmij (Sat udara bračo

mila, Ja sam momče Radivoj itd.), katere so se kmalu razširile med narod.

V letih 1841. in 1842. se je mnogo pisalo o glasbenem napredku v Rusiji, posebno pa o Glinkinih operah: „Življenje za carja“ in „Ruslan in Ljudmila“. To je navdušilo glasbene prijatelje na Hrvaškem, da so začeli misliti o hrvaški narodni operi. Bila je pač drzna misel za tedanje čase, ko se je narodna glasba šele vzbudila, ko so se v Zagrebu pele nemške in talijanske opere, in ko so Hrvati imeli le nekoliko svojih pesmij. Tedanji domorodci v svoji navdušenosti seveda niso umeli, kako težavna je ta naloga. Posebno za narodno stvar tako delavni Štriga se je tako vnel za to misel, da ni več hotel odjenjati; seveda je precej mislil na Lisinskega, naj bi on uglasbil narodno opero. Lisinski se mu je iz početka smejal, ker je dobro vedel, da opera zahteva popolnega glasbenika. A ko ga je Štriga le prosil in prosil in mu naposled prinesel celó besedilo za to opero, moral mu je naposled obljubiti, da poskusi sestaviti opero. Seveda je imel velike težave, ker je bilo besedilo neprimerno in je je moral Demeter povsem predelati, pa tudi, dasi je bil v glasbi že precej naobražen, vendar mu je še marsičesa nedostajalo, posebno v instrumentaciji ni bil še večšč. V instrumentaciji mu je pomagal njegov učitelj Wiesner pl. Morgenstern, a glasbo je zajemal iz svoje duše. Ker se je Lisinski z vso vstrajnostjo in ljubeznijo poprijel dela, dovršil je do leta 1845. prvo dejanje nove opere, katere naslov je bil: „Ljubav in zloba“. Štriga je skrbel, da so se pojedine arije iz nove opere pele na raznih koncertih. Občinstvo je bilo navdušeno in je z velikim zanimanjem in ponosom poslušalo hrvaško pesem. Do konca l. 1845. je bila opera „Ljubav in zloba“ v dveh dejanjih dovršena, a pela se je prvič v zagrebškem gledališču dne 4. mal. travna l. 1846. Neumorni Štriga je poskrbel tudi za pevce, med katerimi omenjam gospó Sidonijo Rubido roj. grofico Erdödy, ki je pela sopran, Frančiška Stazića (kateri je bil kasneje znan kot glasovit tenor z imenom Stöger) in Alberta Štrigo.

V zboru so peli sami dobrovoljci — Zagrebčani in Zagrebčanke. Uspeh opere je bil sijajen, pela se je petkrat zapored, a prihodnjega leta še dvakrat.

Če pomislimo, da je „Ljubav in zloba“ prva hrvaška opera in da jo je pisal Lisinski tedaj, ko je vladal na Hrvaškem v glasbi ptuji duh, ko so bili v Zagrebu glasbeniki in učitelji glasbe skoro le tujci, in ko je bil Lisinski sam še slabo pripravljen za tako veliko delo, moramo se res čuditi njegovemu izrednemu talentu, ker je marsikatero stvari v tej operi izvel res mojsterski in v čisto narodnem duhu.

No, Lisinski ni v tem času delal samo za svojo opero, uglasbil je tudi več hrvaških in nemških pesmij in plesnih komadov. Kuhač je naštel 76 glasbenin, katere je napisal Lisinski pred svojim odhodom v Prago. Mnogo teh pesmij je trajne vrednosti; marsikatero preveva tiha, vendar ne obupna melanholija, katera je značilna za Lisinskega pesmi. Ob jednom je pa umel kakor nihče pred njim, niti za njim, vliti v skladbe narodnega duha. Ni pa prosto posnemal narodne pesmi, marveč jo je izpopolnil in idealiziral.

Vrnimo se k življenju mladega moža! L. 1842. je prisegel za beležnika banskega stola, katero službo je opravljal vestno in na obče zadovoljstvo, pač pa brezplačno do l. 1847. Zaradi prevelikega napora, katerega je imel pri sestavljanju in učenju opere „Ljubav in zloba“, je obolel in se udal otožnosti. Prava sreča zanj, da je v tej svoji boleznini našel odprta vrata pri gostoljubnem župniku in opatu v Mariji Bistrici Ivanu Krizmaniću. Ko je na svežem zagorskem zraku in v prijetni družini bival čez dva meseca, povrnili se je preporojen v Zagreb. Njegov verni prijatelj A. Štriga, kateri je najbolje poznal in cenil Lisinskega glasbeni talent, ga je že težko čakal. Spoznal je namreč, da bi se moral mladi mož v glasbi še izpopolniti in v ta namen naj bi šel za nekoliko let v Prago na konservatorij. Lisinski je bil s Štriginim predlogom povsem zadovoljen: a kje naj bi vzel denarje, da dovrši te študije, ker od svojih domačih, katerim

je po očetovi smrti šla trda, ni mogel nič več zahtevati? No, Štriga mu je obljubil, da bo za denarje on skrbel, a Lisinski mu je moral obljubiti, da ostane tri leta v Pragi, da prinese dobro spričevalo iz konservatorija in da uglasbi novo opero. Štriga je Lisinskemu že prinesel dovršeno besedilo za novo opero „Porin“, katero je napisal dr. Demeter. Snov je pesnik vzel iz narodne zgodovine, kako so si namreč Hrvati po sedemletnem vojskovanju s Franki priborili zopet svobodo. Lisinski je moral biti seveda s takim načrtom svojega prijatelja zadovoljen.

Štriga je takoj poskusil, da dobi za Lisinskega od vlade, od zagrebškega mesta, ali pa od glasbenega zavoda štipendij; ali prosil je zaman. Obrnil se je tedaj na razne domoljube, kateri so mu sicer poslali svoje doneske in obljubili tudi daljno pomoč, vendar je moral Štriga tudi v svoj žep posegniti, da je mogel Lisinski v Prago.

Lisinski je odpotoval v jeseni l. 1847. v Prago; bil je tedaj v 28. letu dobe svoje. Prišedši tje je imel precēj neugodnosti, ker ga zaradi njegove starosti niso več hoteli sprejeti na konservatorij. Kaj je hotel sedaj! Vpisal se je na višjo orgljarsko šolo, kjer se je učil tudi nauka o kompoziciji. Razven tega ga je v instrumentaciji zasebno poučeval ravnatelj konservatorija I. F. Kittl. V Pragi se je Lisinski marljivo učil; njegovi učitelji in znanci so ga jako čislali zaradi njegove sposobnosti. Le težko mu je bilo, ker je bil tako daleč od svoje domovine, katero je vroče ljubil. Bilo mu je večkrat tako, da bi jo kar domov popihal, če se ne bi sramoval. Tudi obolel je od žalosti in nerednega življenja. Štriga je imel veliko truda, da mu je v tistih burnih vojnih časih redovito pošiljal podporo, ker je bil tudi sam v jako slabih denarnih razmerah; vrh tega se je kot dobrovoljec postavil na obrambo domovine.

Meseca mal. srp. l. 1849. se je vrnil Lisinski domov, kjer so ga Štriga in prijatelji veselo pozdravili. Seveda ni našel nič veselega v domovini. Bilo je žalostno, za glasbo ni nikdo skrbel; ko bi ne bilo njega

in pa Štrige, izvestno bi se bil razpustil tudi glasbeni zavod, kateri je bil že itak osnovan v tujem duhu. Lisinski je svojim prijateljem večkrat igral razne stvari iz svojega „Porina“, katerega je bil dovršil že tri dejanja. Dasi ga ni nič kaj mikalo več nazaj v Prago, nagovoril ga je vendar Štriga, da se je vrnil v jeseni l. 1849. zopet tje, da dovrši svoje nauke. Prišedši tje je pa tako obolel, da je bilo njegovo življenje v nevarnosti. Ko je toliko okreval, da je mogel na pot, vrnil se je o božiču zopet v Zagreb, kjer je ostal do vel. travna l. 1850. Vel. travna leta 1850. je

odšel nazaj v Prago, kjer se je marljivo pripravljaj za izkušnjo in pridno nadaljeval „Porina“. Sam ban Jelačić je posredoval, da bi Lisinskega pustili k izkušnji, vendar zaman: ravnateljstvo konservatorija ni uslišalo njegove prošnje. To je Lisinskega razjezilo, da se je takoj povrnil v domovino. Dobil pa je od svojih učiteljev K. F. Piča in I. F. Kittla privatna spričevala, katera dokazujejo njegovo veliko marljivost, izredno nadarjenost in lepo glasbeno znanje. Prinesel je s seboj iz Prage tudi gotovo partituro opere „Porin“-a. (Konec.)

Med peklom in zemljo.

Nad večnim prepadom zavrženi duh
Visi na kostelih perotih;
Iz teme peklenke mu bije na sluh
Jokanje tuleče po kotih.

Obraz se nabere mu v zloben nasmeh:
„Vso ljubim, kar v peklu je stražim
Adamove dece, trohneče v grobeh —
A živo na svetu sovražim.

Sovražim globoko takó iz srcá,
Da vso bi najrajši pogubil;
Sovražim, kot on le sovražiti zna,
Ki niti v nebesih ni ljubil.“

A spodaj odzove zamolkel se jek:
„Prijatelja nimaš na sveti?
Oh, raznih jezikov, stanov in oblek ...
Kakó bi vse mogel prešteti!

Mar njega ne ljubiš, čegaver pohot
Sto žrtev nedolžnih oskvrne,
Ki laskern pase svoj tolsti život,
Popiva iz kupe srebrne?“

„Ne ljubiš brezsrčnih človeških sinov“,
Glas drugi zemljane mu riše,
„Ki rogajo tožbam se solznatih vdov,
Sirote podijo iz hiše?“

In tretji mu vpije iz ognja trpin:
„Ne pomniš nič več ubojnikov?
Obudi na tate, sleparje spomin,
Na hlapce brezdušnih malikov!

Mar njega ne ljubiš, ki brata mrzí,
Zavida mu slednji požirek,
Škrtaje preklinja, le tebe časti,
Kot dobrega vsega izvirek?“

„Molčíte!“ podzemeljski vzklikne glavár,
„Jaz sam vem za sleharno zmoto.
A tega ne umete dosti nikdar,
Kakó jaz zavidam — dobroto.

Kako jaz trpim in bom vedno trpél,
Da najti ni móči človeka,
Ki v sebi nič dobrega ne bi imel,
Kot jaz ne od davnega veka.“

„To iskro dobrote le človek imej“,
Klicar ga tolaži četrti,
„Gorela mu bode — kaj veš ti — doklej,
In kaj ga li čaka po smrti?“

Pa delaj pokoro trdó in zvestó,
Ni vreden on tvoje zavisti;
Zlotvorov, ki vpijejo v dalnje nebó,
Kakó se na zemlji očisti?“

„Kako iznebode se duševnih gob?“
Naguba se sátanu čelo.
„Kdor stopi na brezna najskrajnejši rob,
Mar breznu že padel je v žrelo?“

Kako se očisti, to človek ve sam. —
Kar meni in vam ni mogoče,
Vrniti se k Bogu iz kletih premam,
On more, še more, če — hoče. —“

In lic pobledelih zavrženi duh
Na črnih se spušča perotih,
In vedno glasneje mu bije na sluh
Jokanje tuleče po kotih.

Anton Medved.

Zadnji gospod Kamenski.

(Zgodovinska povest. — Spisal Peter Bohinjec.)

(Konec.)

XI.

Zadnji tega imena je bil leta 1473. od Turkov ujet in je tudi svoje življenje končal v tej barbarični sužnjosti.

Valvazor (III., str. 367).

Poj, poj, poj,
Tiček moj!
Kako, kako bom pel,
Ki sem se v zanjko ujel?

Národna.

Alam-beg je sedel v svojem dvoru na pisani preprogi in se igral z mladim sokolom, pred njim pa je stal Matija Šoren in vprašal:

„Kaj želi slavni Alam-beg?“

„Pripoveduj mi kaj, mladi Matijec! Jaz se staram in dolgčas mi je. Ti si pa mlad in živahen. Povej mi zopet kako pripovedko! Saj veš, da te rad poslušam, dasi nisi častilec Mohameda preroka.“

Mladi suženj je znal mnogo in lepo pripovedovati. Lepi obraz se mu zmračil, ponosno čelo se mu nategne in kmalu odpre svoje ustnice:

„Daleč, daleč je dežela, katero imam v mislih, slavni Alam-beg! Naša pesem pravi, da mora iti

Čez tri vode, čez tri goré,
Čez tri zelene travnike,

kdor jo hoče doseči. Sedem let mora hoditi, sedem podplatov raztrgati, sedem zmajev ubiti in rešiti sedem zakletih kraljičin, kdor hoče priti v deželo, ki jo imam jaz v mislih.

In kako krasna je ta dežela! Namestu vode teče tam sama vinska kapljica, namesto gorá se dvigajo tam same mehke pernice, po travnikih rastejo namestu trave same zrele smokve in rožiči; v gozdih se cedi namesto

smole po drevesih sam med, in živali se napajajo s samim mlekom. Grehov tam ne poznajo, pač pa so polni njeni prebivalci vseh krepostij. Zimo poznajo le po opisovanju, vročina jim ni znana in vetrove imajo zaprte v veliki jami ter jih spuščajo med svetle toliko, kolikor se hočejo ž njimi poigrati.“

„Lepo znaš pripovedovati, kakor bi te bil učil sam prerok. Žal, da ne moliš Alaha. Toda povej mi še, kdo kraljuje v tej divni deželi?“

„Vladarica tej deželi je kraljica“, nadaljeval je pripovedovalec. „Njen obraz je lepši od zlatoobraznega solnca; zakaj takrat se umakne solnce s svojim leskom in bleskom, kadar se pokaže kraljica s svojim sijajem in čarom. Oči njene so liki dva alem-kamena, ki odbijata zlate solnčne žarke; njeni lici sta liki dva rožnata cveta, katerima rumeno zlato še ni posušilo bliščečih se kapljic jutranje rose. Glavo pa ji krasé zlati lasje, ki se valé v bujnih kosmih po belem hrbtu. In kadar zmaje kraljica z glavo, tedaj ob-
sujejo zlati kosmi njeno telo kakor ljubki valovi breg velikega jezera. Kadar odpre ustnice, pokaže se liki sneg belo drobno stebričasto zobovje, in na ustnicah se pojavijo najraznovrstnejši cvetovi od rudečega maka do bele lilije. Beli zobovi pa se blesté liki stezica, posuta z belim peskom, med dvema gredicama, napolnjenima z dišečim cvetjem. In če se odpró ustničaste dveri do stežaja, prihajajo iz globine lepo ubrani glasovi prelepe glasbe. Ti glasovi pa so vedno močnejši in živahnejši, kakor bi se premikali; vedno bolje se približujejo, dokler ti ne udarijo na uho dovršeni, veličastni zvoki nebeške godbe. Tako ume peti kraljica. In ako ona poje, poje lahko sedem let, in poslušalci se je ne naveličajo. In kadar poje, poje tako, da za-

čara tujce s svojimi pesmimi. In če bi pela sedem let in pela vsakrat drugo pesem, še bi jej ne pošlo — toliko jih zna ta kraljica. A vse te pesmi je zložila sama, vsem je zložila sama napeve. Modrost njena je toliko, da pri svojem vladanju ne potrebuje niti svetovalcev, niti sotrudnikov: vse stori sama. Moč njena pa je toliko, da zdrobi sedem podkvá na mah in v treh migljajih potolče devet vojská . . .“

„O moj dragi pripovednik, kdo te je učil tako pripovedovati?“ vtakne se vmes beg, oziraje se v obličje Matijčevo.

„Mati moja, slavni Alam-beg!“

„Divna žena to! A nadaljuj, dragi moj!“

„Kraljica te čudovite dežele je imela tri sinove. Ko so odrastli, poslala jih je med svet, da se izučé vladanja in da si vsak preskrbi pošteno bodočnost. Predno pa so odšli, izroči jim podobo, ki je predstavljala tri osebe, četrto kronajoče.

„Samo to podobo vam dam za popotnico. Dokler boste nosili pri sebi to podobo, tako dolgo se vam ne bo nič hudega zgodilo. Vse se vam bo prav dobro iztekalo in ničesar ne boste pogrešali. Kamor pridete, povsodi vas bodo sprejeli prijazno, in koder se naselite, povsodi se vas bodo bali. S to podobo očarate zemljo in njene prebivalce, pred to podobo se bodo klanjali tujci in domačini, tej podobi ostanite zvesti. Kakor dolgo ohranite to svetinjo v svojem srcu in na svojem naročju, tako dolgo vas ne premore nobena sila. Ako pa se začnete med seboj pričkati, ako se boste borili za prvenstvo, ako boste trgali to podobo drug drugemu, gorjé vam! Tuji sinovi bodo pali na vas in vaše otroke, tujci vam iztrgajo iz rok svetinjo, tujci bodo uživali vaše sadove in — moje sinove! Takrat pa zaplače kraljica, vaša mati, da se bodo zidovi rušili, da bodo gozdovi padali, da se bo zemlja tresla. Kesali se boste in pepel potresali na svoje glave, a vse ne bo nič pomagalo. Spoznali boste, da vsa vaša dejanja niso nič brez te podobe. Takrat boste jeli spet zbirati kose in kosce te podobe, da bi jo skupaj sestavili: a kar bo jeden sestavil, bo drugi podrl. Težka bo

ta pot. In v potu svojega obraza si podasta roci dva mojih sinov, da si polajšata trpljenje. A šibka njiju zveza si poišče še tretjega brata. Tako se boste družili polagoma in tožili drug drugemu svoje jade in nade, dokler ne pridejo na vas vaši sosede in porekó: Vi kujete zaroto, ker se bratite! In pritiskali vas bodo na steno in tlačili pod svojimi nogami, da boste ječali kakor mlado jagnje, ki pade v volčje žrelo. O ne pozabite mojih naukov, moji sinovi! Srečo in blagoslov vam obetajo.“

„Stoj, dragi moj služabnik! Žalost se pričinja. Ne želim slišati tega. Toda razmotaj mi sedaj to pripovedko! Vidim, da ti seže do srca.“

Matijec je pripovedoval navdušeno, a solza mu je kanila na roko.

„Razložim ti pripovedko, slavni Alam-beg! Toda prosim te, da mi poveš, kje je sedaj moj pobratim Jakop?“

„Ljubi moj, tega je izročil mogočni Izak-paša sultanu v Carjem gradu.“

„In kaj bo ta počel ž njim?“

„Čakal bo nekaj časa, ali mu pošlje krščanski cesar 1000 zlatov zanj. Ako ne, pritisnil bo veliki vezir svojo roko na njegov goltanec in zadavil ga v ječi.“

To je hotel zvedeti mladi suženj. Zato se odslej ni več trudil, da bi zabaval svojega gospoda. Rekel je kratko:

„Ti, slavni Alam-beg, želiš, da ti razmotam svojo pripovedko. Ni še pri kraju, toda veljá! Podoba moje kraljice je taka: Tri osebe so tri božje osebe: Oče, Sin in sv. Duh. Četrta oseba pa je moja kraljica sama, božja Porodnica, Devica Marija . . .“

„Stoj, krščanski pes! Kako se predrzneš ziniti kaj takega pred mojimi očmi?“

Matijec molči.

„Vzemi piščalko in godi mi kaj veselega“, zarohni beg nad sužnjem.

Pritisne jo na usta, in milozveneči glasovi se razlegnejo po dvoru.

Alam-beg ni dosti razumel godbe in zato je poslušal žalostne glasove, katere je izvabljal mladi godec iz piščalke. Ko pa

Matijec odloži piščalko in začne peti pesem, katero je godel na piščalki:

Poj, poj, poj,
Tiček moj!
Kako, kako bom pel,
Ki sem se v zanjko ujel?

tedaj skoči beg po koncu in malo trenutkov pozneje je Matijec zdihoval v ječi, uklenjen v verigah.

„Kako bom pel vesele pesmi, če mi ne gredó iz srca?“ mislil si je otožni jetnik.

Zadovoljen pa je bil, da je zvedel od bega, česar si je želel. Zato sklene uiti iz begovega doma, kakor hitro bo količkaj prilike. Rešiti je hotel vsekako svojega prijatelja, grajščaka Jakopa. Ako se mu posreči pobegniti in dospeti srečno čez mejo, hoče poiskati hitro tisoč zlatov in poslati cesarju za ujetega Jakopa.

Drugi dan so sužnji orali begove njive. Tudi Matijec je moral na njivo. Imel je ulogo sejavca. Stražili so jih begovi vojaki.

Ko pa Matijec priseje na konec dolge njive, bili so vsi begovi vojaki na drugem koncu njive in metali kocko za zelenim grmom. Nekaj begovih konj se je paslo ob koncu njive.

Matijec položi sejavnico na tla, ozre se, pokliče begovega vranca, ki se mu je takoj približal. Hipoma ga zajezi in hajdi ž njim po zeleni grivi — — —

Ni še izginil za gozdom, že skočijo begovi vojaki po koncu, zakričé in brž na to posede jih nekaj na konje ter odhité za ubežnikom.

To je bila silna pot za Matijca. Bežal je na vrancu, da se je kar kadilo za njim. Bil je dober jahač in vedel je, da ga begovi zasledovalci ne dohité, ako mu le konj ne omaga. Skakal je s svojim vrancem čez drn in strn, vejevje ga je praskalo po licih in dostikrat se mu je stemnilo pred očmi — toda obvisel je na konju. Dve uri je tako jahal. Nato se je pa skril za gozdom, in zmedel je zasledovalcem sled. Sedaj se je čutil že precèj varnega.

Ko je pa že proti večeru s počasnejim korakom jahal ob temnem gozdu, zgrudi se mu najedenkrat onemogli vranec na tla.

Ni utegnil opazovati, ali bo še kaj s konjem, peš jo je udaril naprej, hitel celo noč, a tudi zjutraj si je privoščil le malo počitka ob neki mlaki, kjer se je napojil s kalno vodo.

Po dnevu se je izogibal vasij in hiš. A kmalu ga je lakota ustavila. Milo je pogledal okrog sebe. Vedel je, da ne more biti daleč od kranjske meje. Kar zagleda ne daleč turščico, ki je rastla na njivi. Željno se napoti do nje, toda le prekmalu zapazi, da so ljudje v nji. Zato oprezno ostane za grmom, da bi opazoval. Kmalu se prikaže ženska iz visoke storžnate turščice. Imela je v pletenici na glavi polno samih turščnih storžev.

„Ali je Kranjica?“ zakliče skoro na glas. Vendar se je premagal, stopal varno ob gozdu do njive in kmalu je s slastjo zobal mlečnato turščico.

Pokrepčavši se, jo je udaril naravnost za žensko, ki je nesla turščico domov. Čez kake pol ure zagleda kočico, ki je slonela ob robu nizkega pogorja. Za kočico se je pokazalo kmalu še več hiš in celó cerkvice na vrhu griča.

Sedaj je vedel, da je med kristijani.

Dolgo časa je moral Matijec razkladati in dokazovati, da so mu verjeli. Imeli so ga za ogleduha. Vaški župan ga je zaklenil v klet, kjer je noč prespal na slami. Drugo jutro je vstal pokrepčan, dasi so ga še bolele noge. Dali so mu jesti, in dva kmeta sta ga spremila do broda, kjer je prestopil Kolpo.

Na tla je pokleknil in zahvalil Boga, da je srečno ubežal na domača tla.

Ne bomo popisovali njegovega potovanja na dolgo in široko. Povemo le, da je jesenskega dné priromal pred velesalski samostan.

Mnogo se je trudil, da je zbral 1000 zlatov in poslal po grofu Auerspergu na cesarjev dvor.

Toda bilo je prepozno. Za nekaj mesecev je prišel z Dunaja žalosten glas, da se grajščak Jakop ni mogel več odkupiti. Že ga je bil dal poprej sultan Mohamed II. v ječi zadržati. Tako je zamrl zadnji potomec kamenske gospôde.

XII.

Učakal rad bi srečni dan,
 Dan našega združenja,
 Bi zrl, kako en krov prostran
 Čez dom se ves razpenja.

S. Gregorčič.

Čitatelj pričakuje morda, da pisatelj opiše nenadno vrnitev našega Matije Šorna. Toda, ker ne moremo v tem poglavju povedati nič veselega, bodi naše pripovedovanje prav kratko. Oskrbnika Janeza Šorna je že več let krila črna zemlja; gospa Katarina se je preselila na boljši svet; zadnji gospod Kamenski, grajščak Jakop je v turških rokah, daleč od doma, izdihnil v mukah svojo dušo.

Torej so vezali Matija Šorna le neprijetni spomini na domači kraj. Ni ga veselilo gospodovati na gradu Kamnu. Sestre itak ni mogel več poštovati, ker je živela v samostanu.

Jedini človek, kateri je še vedno živel kakor nekaj, bil je Martin Cucelj, ki je še vedno lovil škorpijone po grajskih vodah. Toda ne dolgo. Nekega dne prisopiha pred samostanska vrata, ne da bi bil kaj vedel o Matiju Šornu. Mislil je, da zopet kaj dobode. Toda takoj ga primejo samostanski hlapci in odvedejo v ječo na povelje Matijevo.

Čitatelji se še najbrže spominjajo tistega ukaza cesarja Friderika IV., ki ga je bil

nekoč Cucelj omenil samostanskemu pisarju. Ko pokliče drugi dan Matija Šoren Cuclja pred-se, tedaj mu reče Martin mogočno:

„Vem, da sem v tvojih rokah in da ne bom več lovil škorpijonov po tvojih vodah. Toda povedal ti bom in pokazal še jedno, katera te bo uščipnila v prste in v srce.“

In Cucelj potegne izpod rokava pismo, v katerem je stalo, da grajščak Friderik voli vse svoje imetje oskrbniku Janezu Šornu.

„No, kaj je s tem?“ popraša osorno Šoren.

„Pisar bi ti povedal — ako ga ne bi bila slaba vest nekam odnesla —, da vsakega hudodelca imetje zapade samostanu. In tvoj oče je bil hudodelec!“ In razložil mu je besedo za besedo, s čim je bil storil njegov oče hudodelstvo.

Martin Cucelj ni napravil sklepa iz svojih dokazov. Matija Šoren je vedel dovolj.

Martin Cucelj je umrl v ječi od lakote. Rak mu je razjedel jezik, da ni mogel več uživati.

Sestra Rotija je zadovoljno živela v samostanu dominikank v Velesalu.

Brat Matija Šoren pa se je lotil kmalu potem drugega posla. Začel je študirati na samostanske stroške in bil naposled beneficijar pri oltarju sv. Cirila in Metoda v Ahenu, ki so ga Kranjčani in Ljubljancani ustanovili za slovenske romarje.

Biserji.

34.

Če trave ne bodeš ob času kosil,
 Pozneje jo bodeš pri peči sušil.

35.

Pet glav več vé,
 Kot vesta dve.

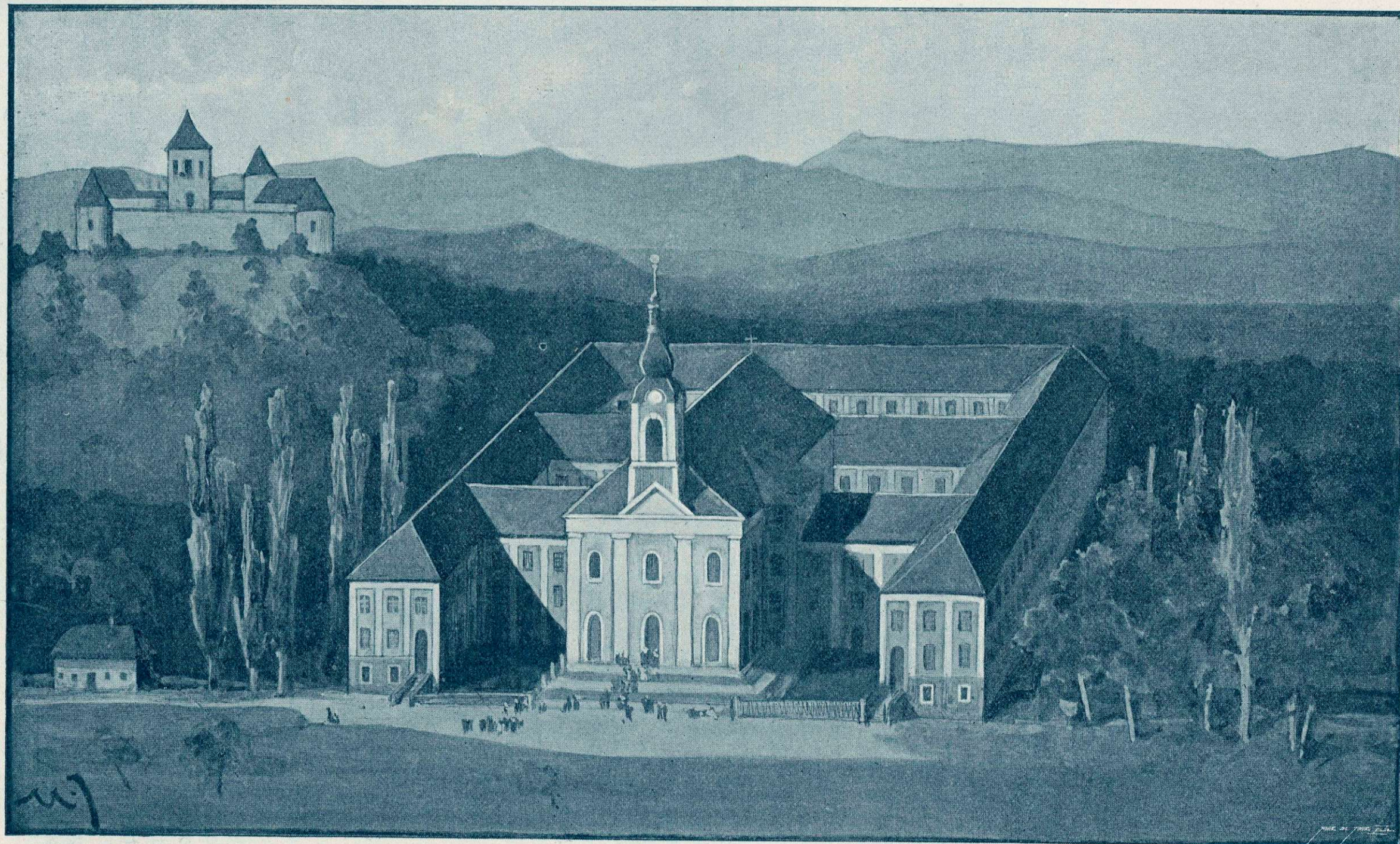
36.

Ne brani se dežnika,
 Če ploha je velika.

37.

Zakladov dosti Bog imá
 In njim, ki prosijo, jih dá.

Anton Hribar.

Nekdanji samostan in grad Kamen v Velesalu (Velesovem). (Po stari sliki.)

Risal *M. Jama.*

Košček življenja.

(Spisal *Janko Barlè.*)

(Konec.)

III.

Nekega jesenskega jutra je spravljal Rezika svoje najpotrebnejše stvari v zabojček. Odpravljala se je iz hiše, kjer je užila toliko veselja, pa tudi žalosti. Minula noč je bila zanjo bridka. Črmelj je prišel vinjen domov, razgrajal je in kričal; a ko ga je žena začela miriti, pograbil jo je, udaril jo nekolikokrat in pahnil proč od sebe. Plakala je vso noč, a ko se je zdanilo, hitela je, da se čim preje odpravi iz hiše, kjer je videla, da ni več mesta zanjo. Ločiti se je hotela od moža, kateri je njeno ljubezen plačeval s prostoto in psovkami. Zunaj je bilo otožno jesensko jutro, solnce je dajalo le blede svetlobo, ker so je zakrivali tanki oblaki, veter je pihal in vzdigoval prah in listje po cesti. Bilo je nekako mrtvo in pusto, prav tako kakor v Rezikinem srcu, iz katerega je nočni vihar pobral še ono malo nad, katere je gojila o svojem možu, in ž njimi tudi zadnjo iskrico ljubezni, katero je vedno neomadeževano čuvala do svojega sproga. Črmelj ji je bil kar mahoma zopern, čutila je, da ne bi mogla ostati niti trenutek skupaj s tem človekom, kateri je tako pošteptal njeno ljubezen. V duhu se je spomnila onih ugodnih, lepih dni, katere je preživela s Črmeljem prvi čas svojega zakona, ko ju je vezala sloga in prava ljubezen, ko se je nadejala, da bo na njegovi strani v sreči in zadovoljstvu preživela vse dni svojega zakona. In prav spomin tistih srečnih dni ji je še z večjo bridkostjo napolnil dušo; zato se je čutila osamljeno, zapuščeno in nesrečno. Kaj bi dala, da ni tako prišlo! Vse bi potrpela, vse oprostila; ali z možem, kateri je njeno krotkost poplaševal s surovostjo, ni mogla, ni hotela več biti. Proč, proč od njega, daleč strani, da ga ne vidim

nikdar več! — narekovalo ji je srce. Naročila je, da njene stvari odnesejo k njeni teti, in odšla je iz svoje sobe s solznim očesom in s potrtem srcem.

V veži je srečala Črmelja. Bil je bled in imel udrte oči. Hotela se mu je ogniti, vendar ni več mogla. Hitela je mimo njega, pogledala ga ni, pač mu je pa tiho rekla:

„Z Bogom!“

Črmelj jo je čudeč se gledal, zmajal z rameni in dejal: „Čakaj ti, tičica, boš se že pokorila. Priletiš mi že še nazaj, na kolnih te ne bomo prosili!“ In spomnil se je nočnih dogodkov. Sram ga je bilo in jezen je bil sam na sebe. Spoznal je, da mu je žena užaljena, a hkrati se je nadejal, da mu oprosti. Mislil si je, malo se bo tam pri svoji teti kujala, potem se pa zopet povrne, on bo zopet malo prijazen ž njo, pa bo zopet vse dobro.

Teta Mršoljevka se je čudila, ko ji je Rezika povedala, da je odšla od moža in da se k njemu več ne povrne.

„Razburjena si, ubožica! Pri meni ostani, dokler se ne umiriš, in potem se zopet k njemu vrni! Oprosti mu, bil je vinjen! Trezen ne bi tako s teboj ravnal. Izvestno se že sedaj kesa.“

„Ne, ne, teta draga, jaz ga ne maram, nikoli več se k njemu ne vrnem. Rajša vse drugo, nego s takim človekom živeti pod jedno streho!“

„Ej, se že premisliš in potolažiš, Rezika. Za sedaj ostaneš pri meni, kaj ne?“

„Ne, teta; proč pojdem iz tega kraja. Ne bi mogla poslušati, kako me bodo ljudje ogovarjali in gledali, kako me bo on zasmehoval. Pojdem tje, kjer me nihče ne pozna, pojdem daleč od njega, da mi ne pride nikdar pred oči“, dejala je Rezika odločno. Prsa so se ji silno vzdigovala, glas ji je bil premenjen,

a oči rdeče in solzne. Prislonila je glavo k stari teti in tiho ihtela. Starica jo je božala po licu, gladila ji one lepe lase in naпослед tudi sama plakala. Spoznala je, da je Rezika razburjena, razumela njeno bol in vedela, da bi ji njene besede slabo pomagale. Upala pa je, da se njena stričnica naпослед sama premisli in da se zopet čez nekaj dnij povrne k Črmelju.

Vendar Rezika je bila stanovitna v svojem sklepu. Ni hotela ostati pri svoji teti, ni hotela ostati v kraju, kjer jo je vse spominjalo njene nesreče. A kam naj bi šla? Domov k svojim starišem, kateri so sami težko živeli in kjer bi morda slišala očitanja? Ne, tega ni hotela. Obrnila se je k svoji stari prijateljici in tovarišici iz dekliških let, katera je bila omožena z bogatim posestnikom v daljnem mestu na deželi. Prijateljica jo je veselo sprejela. „Imamo, hvala Bogu, vsega v obilju“ — pisala ji je prijateljica —, „pridi, le pridi, in ostaneš pri nas, dokler bode tvoja volja. Moj mož te tudi veselo pričakuje, bo ti, kakor da bi bila doma. Mojim otrokom boš teta in pomagala mi odgajati jih, in vsi te bomo imeli radi. Pridi torej, draga moja, k nam, kjer te že željno pričakuje tvoja stara prijateljica.“

In Rezika je zapustila nekega dné svojo teto, zapustila naš trg in se odpeljala k svoji prijateljici. Tam daleč proč od svojega soproga je hotela povsem pozabiti njega, kateri je tako razdril njeno srečo; tam pri dobri prijateljici se je nadejala, da se ji zopet vrne zaželeni mir in da ondukaj ločena od svojega soproga, četudi ne srečno, a vsaj zadovoljno preživi dneve svojega življenja.

Voz, kateri jo je vozil, šel ji je prepočasi. Le hitro, hitro in daleč strani! klicalo ji je srcé. Polje ob cesti, kjer se je peljala, bilo je tako pusto, ljudje so bili že zadnje pridelke spravili domov. Le na travnikih je še bilo živo. Pastirji so bili veseli, ker se jim ni bilo bati, da bi jim šla živina v kvar; posedali so, pripovedovali si, žvižgali in popevali. Gori po zraku so krožile vrane in se sedaj pa sedaj spuščale na razorane njive,

da poberó kakega kukca ali pa zrno. Drevesa so porumenela in veje so se že dobro poznale, ker je že mnogo listja ležalo na zemlji. Vetrec, kateri je pihljal od severa, mrzel in tih, se je samo malo poigraval z onim listjem na drevesih, in list za listom je padal na zemljo. Po cesti so bile še semtertje mlake, ni bilo dolgo, kar je deževalo, oblaki so se vlekli po obzorju, kakor da bi imelo zopet skoro deževati, ali celó snežiti. Oj, bil je tako pust, tako otožen in mrzel dan, da se je Rezika na vozu nehoté bolje stisnila v ogrinjalo in zatisnila oči, da ničesar ne vidi. Zdelo se ji je, kot da je tudi v njeno srce prišla hladna jesen in pomorila vse cvetje, prej nego je moglo obroditi sad. Čudno ji je bilo v srcu in spomini so se ji porajali drug za drugim. Spomnila se je, kako je stala s svojim možem pred oltarjem, kjer sta si obljubila ljubezen do smrti. Spomnila se je srečnih dnij svojega zakona, ko je njen soprog živel le za njo in mu je ona z enakim žarom ljubezen odvrčevala. Spomnila se je prečutih nočij, ko ga je doma čakala in bedela, spomnila se je naпослед žalostnih zadnjih dnij in vstrepetala. „Ali delaš prav?“ — reklo ji je nekaj — „ali mu nisi prisegla, da ga ne zapustiš v nobeni potrebi in nesreči? Ali se ni on spozabil in zagrešil, a sedaj se že kesa in po tebi hrepeni? Kako bo njemu, ko si ga zapustila ti, zadnja njegova oslomba, sedaj, ko te najbolj potrebuje, ko je zabredel v razna podjetja in dolgove? Kako mu bo?“

„Ne ne, ne morem“, je dejala in krčevito stisnila svoje roke. „Ne morem, pretrpela sem že dosti, a sedaj naj trpi on. Ni vreden moje ljubezni. Preziram takega moža, iztrgati moram iz svojega srca spomin nanj. Oj, le hitro, hitro naprej!“

Take misli so napolnjevale Rezikino dušo in podajale njenemu lepemu, sedaj bledemu licu bolesten, otožen izraz. Veterc se je poigraval z njenimi lasčki, kateri so se ji ovijali okrog klobuka, in sušil je na njenih dolгих črnih trepalnicah solze, katere so včasih na njih zalesketale. Sama si jih ni otirala, pustila jim je svobodno pot.

Voznik se je nekaterikrat oglasil, opominjevalje z bičem in besedo svoje konje. A iz svoje kratke pipice je odbijal oblačke gostega dima, kateri se je v raznih kolo-barčkih izgubljal v zraku. In tudi voz se je izgubljal v daljavi.

IV.

Pri Zadnikovih so sprejeli Reziko, da je lepše niso mogli. Zadnik je bil obče spoštovan, naobražen in imovit mož, kateri je zelo cenil svojo soprogo in njeno ljubezen povračal z ljubeznijo. V njihovi hiši sta bila res sreča in veselje doma, posebno ko so malo odrastli trije otroci, dva brdka dečka in jedna deklica. Ko je Zadniku povedala soproga neprilike svoje prijateljice, précej je privolil, da pride Rezika v hišo in jo od prvega trenutka imel ne kakor prijateljico, ampak kakor sestro svoje soproge.

„Moja draga Rezika, veseli me, da si se spomnila mene“, govorila je njegova soproga Reziki, „in veselilo bo mojega soproga in mene, če ti bo mogla najina hiša vsaj nekoliko namestovati tvoj dom. Ne veš, kako me žali, da si morala toliko pretrpeti; a tukaj pri nas vse pozabi, pozabi minulost in živi za prihodnost!“

„Če se bo le dalo“, dejala je Rezika; „potrto srce se težko zaceli. Vendar, hvala Bogu, sedaj sem pri tebi, daleč od onega kraja, kjer sem užila toliko bridkosti in gorjá.“

Otroci so se kmalu sprijaznili z novo znanko. In kaj ne bi! Občevala je ž njimi z isto ljubeznijo, kakor da bi bili njeni. Pomagala je vsem v hiši, da je bila vedno obložena z opraviлом; to ji je dobro delo: pozabila je vsaj nekoliko svojo nesrečo. Umirila se je in lica so ji začela zopet rudeti in zopet se je šalila in smejala. Seveda večkrat, ko je gledala srečo v rodbini svoje prijateljice, zazebljo jo je nekaj v srcu, ker se je spomnila, da bi bila tudi ona lahko tako srečna. Vendar povedala ni nikomur ničesar o tem. Naprosila je svojo prijateljico, naj nikomur ničesar ne pové o njenih razmerah, in tako je imela tu vsaj mir, da je

niso ljudje obrekovali in se norčevali iz njene nesreče.

Svoji teti je Rezika večkrat pisala in ji naznanjala, da je sedaj kolikor toliko srečna in mirna. Od tete je zvedela, da gre Črmelju trgovina vedno bolj slabo, da je že ves v dolgovi in pa da še bolj pohaja po gostilnah. Spomnila se je, kako bi ji bilo, da je še nadalje pri njem ostala, in bila je vesela, da je daleč od njega. Ni mogla žalovati za človekom, kateri je s svojim vedenjem in s svojim pijančevanjem zakrivil svojo in njeno nesrečo.

Kar je dobila tudi od njega pismo! Zvedel je bil za njo, kje je. S tresočo roko je odpirala list, poln psolv in oštevanja. Zmerjal jo je, ker ga je zapustila, in ji omenil, da ga ona sploh nikdar ljubila ni in da ga je vzela le zato, ker je mislila, da bo imela pri njem ugodno in brezskrbno življenje. Ko mu je šlo dobro, takrat je bila pri njem; ko se mu je pa sreča zaobrnila, takrat je pobegnila od njega. Sram naj jo bo!

Rezika je zmečkala list in ga raztrgala na drobne koščke. Odšla je v svojo sobo, vrgla se tam v naslonjač in plakala in se z ostudnostjo odvrčala od moža, kateri je njeni čisti ljubezni podtikal tako sebične namene. Sedaj ga je v srcu še bolj črtila. Prezirala ga je iz dna svoje duše in se čutila srečno, da je tako daleč od njega.

On ji je odtlej večkrat pisal, a ona je zavrgla vsako njegovo pismo, niti brala ga ni. Čemu bi se vznemirjala, čemu bi mislila nanj, katerega je že davno iztrgala iz svojega srca!

Življenje v malem mestecu na deželi, kjer so živeli Zadnikovi, bilo je prijetno. Na raznih zabavah se je zbralo večkrat vse mestno razumništvo, a tudi k Zadnikovim je prihajala razna mestna gospôda. Rezika je kmalu vse spoznala, a tudi oni njo. Nobeden ni prav vedel, kaj je, ali je gospodična ali vdova, ali gospa, pa zato je bila vsakemu še bolj zanimiva. Njen resni, tihi značaj in nje vitka postava je vsakemu ugajala. Marsikateri nadebudni mestni gospodičič ji je povedal katerikrat dvoumno besedico in ji

pogledal malo globlje v lepe, temne oči. A Rezika je bila z vsemi jednako resnobno-prijazna.

Tudi ona se je včasih spomnila tega ali onega; spomnila se je, kako se je ljubeznivo okrog nje sukal in začel češče kakor navadno k Zadnikovim zahajati, in nekaj ji je dejalo: „Glej, mlada si še in brdka, in on ti tudi ni zopern!“ — a stresla se je in odpodila hitro take misli. „Jednega sem ljubila“, vzkliknila je, „jednemu prisegla zvestobo. On je zabredel, on ni moje ljubezni vreden, vendar mene veže dolžnost; tudi mu nečem narediti tega veselja, da bi kdaj zaničljivo kazal za menoj, češ: taka je! Nisem li prav govoril?“

Naposled so Črmeljeva pisma izostala, kar je Reziko veselilo.

„Sedaj bom imela vendar jedenkrat mir!“ dejala je zadovoljno svoji prijateljici.

„Morda se je vendar spametoval.“

„Bog daj! Nič hudega mu ne želim; ali zame je on umrl!“

„Rezika, morda se poboljša, in ti mu potem vse odpustiš, ali ne?“

„Ne, ne, nikdar. Nikdar ne bi mogla več ljubiti človeka, kateri je moja srečo, moje srce, mojo ljubezen uničil. Ne potrebujem ga. Pri tebi sem srečna, pri tebi ostanem.“

In res, Rezika je kakor pozabila Črmelja. Pomlad, katera se je razcvitala v božji naravi, vrnila se je tudi v njeno srce. Hodila je na izprehode z Zadnikovimi otroki v okoličino in družec se ž njimi se je tudi ona preporodila. Pripovedovala jim je pripovedke, učila jih je mične pesemce, razkazovala jim cvetlice in poslušala ž njimi tičice, katere so gostolele v grmu. Le takrat, ko je videla tam na potu ležečo cvetko, katero je nekdo utrgal in jo potem zopet proč zagnal, tedaj se je spomnila svoje usode in si mislila, ali ni tudi sama podobna taki cvetki.

Tako so ji hitro minevali dnevi, ko je zopet dobila od svoje tete pismo z naznanilom, da so Črmelju trgovino zaprli in potem vse prodali. Črmelj je odšel od ondod, pravijo, da v glavno mesto; kaj tamkaj dela in kako živi, ni mogla pozvedeti.

„Tega mu nisem privoščila!“ dejala je Rezika. — „Kdo bi bil to pred nekoliko leti mislil, ko mu je trgovina tako uspevala! Sam si je kriv!“ In dasi je prezirala Črmelja, vendar se ji je sedaj smilil. Saj ni on uničil le njeno, ampak tudi svojo srečo.

Minulo je zopet nekoliko mesecev, in Rezika se je že povsem sprijaznila s svojo usodo. Pri Zadnikovich ji je bilo vedno jednako prijetno, ker ni niti jedenkrat opazila, da bi jim bila ona morda nadležna, in da bi želeli, naj se od njih loči. O Črmelju že ni mnogo mislila. Kar dobi nekega dne zopet njegovo pismo. Čeprav ni popreje dolgo čitala njegovih pisem, vendar jo je sedaj zanimalo, kje in kako mu je. Bila je silno vznemirjena in hitro je odprla njegovo pismo, katero se je glasilo:

Preljuba moja žena!

Kot skesan grešnik se zopet vračam k Tebi, da Te s potrjim srcem prosim odpuščanja in usmiljenja. Ti si bila vedno plemenita, vedno dobra, pa upam, da se tudi sedaj usmiliš onega, kateri Te je tolikokrat razžalil in Ti uničil Tvojo srečo in ogrenil Ti mlado življenje. Nesreča me je izpreobrnila, postal sem drugi, začel sem novo življenje. Opustil sem pijančevanje, dobil sem službico, katera je sicer skromna, vendar tolika, da dva ljubeča se zakonska pošteno hrani. Rezika, ljubim Te, kakor Te nisem nikdar popreje ljubil; pridi, vrni se k onemu, kateri Te ni bil vreden, a se bo trudil, da bo Tebe vreden. Oprosti in pridi! Pričakuje Te

Tvoj skesani
Jože.

Rezika je brala to pismo, brala je je jedenkrat, dvakrat, brala je je mnogokrat. Veselilo jo je to pismo in razmišljevala je mnogo o njem.

„Ne, ne“, je dejala, „ne morem, nikakor ne morem. Kdo ve, ali se ne hlina, in ko bi se vrnila, bil bi stari grešnik? In meni dá vnovič krvave rane, katere so se jedva malo zacelile? Ne, ne, ne morem, ne smem!“

V.

Jože Črmelj si je res sam zakrivil svojo nesrečo. Ni ostal pri svoji mali trgovini, katera mu je lepo uspevala, ampak se je začel pečati z večjimi trgovskimi podjetji, za katera treba posebnega darú in posebne sreče. Izprva se mu je to nekolikokrat obneslo, kar ga je še bolj navdušilo, da se je jel s tem pečati in da ga je manj veselila trgovina z mešanim blagom. Nakopal si je s tem velike skrbi, katere je nekoliko pozabil v veseli družini. Ko se mu je pa kupčija parkrat obnesla slabo in je zabredel v dolgove, bil je čemer in neprijazen, hladen do svoje soproge, pil mnogo, izostajal iz doma in tako je prišlo, da ga je ona zapustila. Izprva se ni mnogo za to menil, le jezilo ga je, sramoval se je ljudij, zanemarjal trgovino, katero so mu vodili pomočniki, in po dnevu in po noči je sedel in popival v raznih gostilnah. Naposled je prišlo ono, kar je vsakdo lahko pričakoval, zaprli so mu prodajalnico, da se tako vsaj nekoliko poplačajo njegovi dolgovi. To ga ni iznenadilo, vendar ga je ta dogodek jako ganil. Obudil se je v njem glas vesti, kateri mu je očital, da je s svojo lahkomišljenostjo sam zakrivil to nesrečo. Sedaj mu je tudi večkrat prišla v misel slika njegove soproge, katera mu je toliko časa prizanašala napake in tiho trpela svojo nesrečo. Vedno bolj je spoznaval, da je jedino le on kriv, da je žena odšla od njega. „Lahko me preklinja, lahko se jezi name, ker nisem bil vreden njene ljubezni“, mislil si je. Ko je le mogel, odšel je iz trga, kjer ga je vse spominjalo nesreče; hotel je daleč, daleč proč: odšel je v glavno mesto.

Trdo mu je šlo tukaj v početku, ker ni mogel dobiti službe. Po dolgem iskanju je bil vendar vsprejet pri neki večji trgovini za trgovskega popotnika. Začel je vse novo življenje. V gostilne ni zahajal, saj izprva ni imel s čim. Mnogokrat mu je bilo hudo in jako se je moral premagovati, ko je pohajal iz hiše v hišo, a njegova trdna volja je zmagala. Sicer se malokdaj strastni pivec odvadi svoje napake, vendar on se je spominjal svoje žalostne preteklosti, poprijel se

z vsem veseljem svoje službe, in šlo je. Bil je kmalu priljubljen svojemu gospodarju in spoštovan pri tovariših.

Bil je Črmelj sedaj zadovoljen; le nekaj ga je vznemirjalo: spomin na ženo. Pogostoma je mislil nanjo, v njegovem srcu se je oglašalo hrepenenje po njej. Spominjal se je onega bolnega, tožnega izraza, katerega je videl na njenem licu one zadnje noči, ko se je bil tako spozabil; zopet mu je v ušesih zvenel oni zadnji tihi „Z Bogom!“ pri odhodu, in stresel se je, ko je pomislil, kako so ubožico razžalostila ona prosta, zaničljiva pisma, katera ji je pisaril v svoji strasti in zaslepljenosti. Toda čimbolj mu je pamet očitala: „Nisi je vreden“, tembolj je njegovo srce hrepenelo po njej.

Ko je povsem zapustil svoje razvade, ojunačil se je in ji pisal ono pismo, katero smo že preje čitali. „Morda mi vendar oprosti, saj je plemenita žena in se povrne k meni. Ljubil jo bom, kakor še nikdar popreje in se trudil izpolniti ti vsako željo, vsako misel!“ govoril je sam s seboj. Nestrpljivo je pričakoval odgovora. Vendar odgovora ni bilo.

Pisal ji je zopet in pisal ji pogostoma, prosil jo in zaklinjal, naj se ga usmili in naj se vrne. Vendar ni bilo niti odgovora, niti nje.

Obrnil se je naposled na gospoda Zadnika, naj mu on pomaga in Reziko nagovori, da mu oprosti. Zadnik je res poskusil, da Reziko nagovori, da se pomiri s svojim možem.

„Ne, ne, ne morem, gospod Zadnik. Odpodite me iz svoje gostoljubne hiše, vendar k njemu se ne vrnem. Kdo mi jamči, da se je res poboljšal in da bo res tak ostal, kakoršen je sedaj? Jaz sem mnogo pretrpela in ne želim tega poskusiti v drugo.“

„Rezika, pomislite, da je plemenito odpuščati“, govoril je gospod Zadnik. „Vidite, samo zaradi vas se je poboljšal in začel novo življenje. Če mu ne oprostite, obupal bo in zopet zabredel v stare napake. Storite, da tega ne bo, vi bi bili potem krivi njegove nesreče. Jaz sem trdno prepričan, da zasije obema nova sreča, če se pomirita.“

Rezika je zmajevala z glavo, a rekla ni ničesar. Zadnik se ni dalje trudil, ampak je pisal Črmelju, naj pride sam k njemu, ker je mislil, da bo to najbolje in da mu Rezika vendar oprosti, ko ga zagleda in ko začuje iz njegovih ust njegovo skesano prošnjo.

Črmelj je res prišel čez nekoliko dni. Zadnikova soproga in Rezika sta sedeli v sobi in nekaj šivali, ko je Zadnik privêdel k njima Črmelja. Lice mu je bilo blede, oči so se mu lesketale, a roke so se mu tresle. Bil se je nekoliko postaral, v laseh mu je bilo že poznati nekoliko srebrnatih nitij. Rezika se je iznenadila, vedela ni ničesar o Črmeljevem prihodu. Kri ji je šinila v glavo; pogledala je, a hitro zopet odvrnila svoj pogled in dalje šivala.

Črmelj je zakašljaj.

„Nu, Rezika“, dejal je Zadnik, „pripeljal sem vam vašega soproga: ali se ne bodeta pozdravila? Pozabita, kar je bilo in bodita si zopet, kar sta si bila nekdanj, saj se sreča ni za vedno od vaju poslovila!“

„Rezika!“ rekel je Črmelj tiho, „oprosti, pozabi, kar je bilo!“

Vendar Rezika se ni premaknila, le solze so se ji ulile po lepem licu.

„Daj vendar svojemu možu roko“, nagovarjala je Zadnikova soproga. „Kaj prikrivaš, saj vem, da si mu že davno odpustila!“

In res je Rezika vstala, šla je tje k Črmelju in mu podala svojo roko, katero je on strastno zgrabil in jo začel poljubovati. Solze so se mu silile iz oči in je tiho šepetal: „Rezika, dobra Rezika moja!“ A ona se je sklonila k njemu, objela sta se in oba tiho ihtela.

„Tako, draga moja“, govoril je Zadnik in si zadovoljno mel roke. „To je trenutek, vesel tudi za mojo hišo, saj se ga nebo samo veseli.“ Njegova soproga je prišla tudi tje k Reziki in jo s solzami v očeh poljubovala:

„Vidiš, draga moja, da se lahko vse poravna. Bodita dobra in srečna!“

In res se je zdelo Črmelju in Reziki, da se je v tistem trenutku preselila sreča iz nebes v njiju srce. Tako srečna nista bila še nikdar v svojem življenju. Pač so bili lepi prvi dnevi njunega zakona, vendar tedaj še nista poznala bolečin in trpljenja: a sedaj po minulem viharju jima je nenadoma zopet zasijalo solnčece sreče.

V prvih trenutkih si nista znala kaj povedati, le gledala sta se ljubeznivo kot znanca iz davnih časov. In res se že dolgo nista videla.

„Jože, stari teti morava pisati; no, ta bo vesela“, rekla je Rezika smehljaje se, dasi so se ji v očeh še vedno lesketale solze.

„Seveda bova pisala. Meni pa nisi pisala in vendar sem tako težko pričakoval tvojega pisma! Jedna besedica bi bila dovolj, pa mi je nisi privoščila. Pa sedaj je vse dobro, kaj ne, Rezika?“

Zadnikova sta ju veselo gledala; bilo jima je drago, da sta tudi sama nekoliko pripomogla k njiju sreči. In kdo bi se ne veselil, ko se slavi dan miru in sprave?

Popoldne šli so vsi skupaj na izprehod. Bil je lep pomladanski dan. Zadnikovi otroci so veselo skakali okrog, nabirali cvetke in jih nosili kazat svojim starišem. Ves zrak je dišal od cvetja, po njem so letali pisani metulji in brenčale so marljive čebelice. V daljavi so se kazale med gostim zelenjem hišice raznih vasij in med njimi se je vzdigoval beli, šilasti zvonik, katerega svetla streha se je lesketala v solnčnih žarkih. Tam s polja se je glasila jednolična, preprosta pesem pastirjeva, a v zraku je gostolel škrjanček. Njegova pesem se je glasila sedaj tiše, sedaj glasneje, kakor se je vzdigoval in zopet spuščal v zraku. Vsa ta lepota je v sladko ljubezen zazibala dve srečni srcei, kateri sta sedaj zopet udarjali drugo za drugo. Črmelj in njegova soproga sta počasi korakala v tej lepi božji naravi in si pripovedovala marsikaj: saj sta si imela povedati toliko!

Pred sodiščem.

(Spisal *Srečko*.)

Na temnem hodniku okrajnega sodišča sta stala v petek jutro pred osmo uro dva moža. Pomenkovala se nista med seboj, temveč sta stala precēj razdvoje. Mlajši, ki ni imel še trideset let, bil je pri omreženem oknu ter gledal na cesto. Včasih je obrnil svoj odurni pogled v svojega tovariša, kateri je stal v temnem kotu, držeč roki sklenjeni pred seboj. Bil je ta častitljive postave; na obritem obrazu sta mu starost in skrb zarisala globoke gube; pogled njegovih očij pa je bil mehak in prijazen. Nemo je stal na svojem mestu, zrl v tla in le včasih je prestopil z nogo; predolgo čakanje mu je delalo težave. Sem in tje je posegel z velo roko v dolge lase, potem pa potegnil isto preko čela, kakor bi si hotel zapoditi iz glave mučne misli. Na neprijetnem kraju je stal danes mož, ki svoj živ dan ni storil nikomur krivice, sedaj na starost pa so mu jo učinili oni, od katerih bi imel pričakovati največ hvaležnosti.

Stari Dragar iz Bukovca in oni pri oknu, njegov sin Jernej, sta imela za danes določeno obravnavo zastran nekih nerednostij pri preužitku.

Najboljše posestvo v Bukovcu je bilo Dragarjevo. Stari je slovel, da je priden delavec in dober gospodar. Skoro pri najboljših letih mu je umrla žena, zapustivša mu jedinega sina Jerneja. Ljudje so takrat ugibali to in ono, kakor je navada pri vsakem vdovcu: on pa je bil vedno jednak in pustil v nemar misel, da bi se še kdaj ženil. Jako je ljubil svojega sinčka. Vso skrb in ves prosti čas je posvečeval njemu, da bi mu tudi nado-meščal skrbno mamico, katere tako težko pogrešajo mali otroci. Vzgajal ga je dobro; deček pa je rastel in bil čimdalje močnejši. Tako je potekalo leto za letom. Dragarjevo imetje se je množilo, saj so devali vse na stran, kar so priredili: stari pa tudi ni zapil

krajcarja po nepotrebnem. Oče se je staral, sin pa je prihajal v leta, v katerih misli človek na samostojnost. Jernej je bil pravi korenjak, a tudi pameten in dober. Ko se je stari čutil prešibkega za gospodarsko breme, nagovarjal je sina večkrat, naj bi se oženil. Popraševal je po okolici, kje bi dobil za sina pošteno in pridno nevesto. Sin je bil zadovoljen s tem, da mu gre oče na roko. Izbirčna nista bila, ne gledé na doto, ne gledé na lepoto lica. In tako se je res dobila dobra gospodinja. Dragar je prepustil posestvo sinu, sebi pa zapisal precejšen preužitek. „Če bo ravnal lepo z menoj, ne bo mu treba ničesar dajati“, odgovoril je ob priliki notarju, ko mu je ugovarjal, da si hoče preveč zapisati.

Nevesta je prišla k hiši. Oče se ni od-delil; vse je ostalo pri starem. Dragar je učil sina, kako mora, da bo prav, kako je delal sam; sin pa ga je z veseljem slušal, saj mu je bil udan od mladih let.

Par let je minulo tako, in sosedje po vasi so govorili, da se imajo pri Dragarju dobro.

Nekoč je gnal Jernej voli v somenj v bližnji trg. Kupčija je bila dobra; ne malo vesel, da je voli dobro prodal, krenil je gospodar v bližnjo gostilno. Poklical si je polič vina in, ker mu je ugajalo, še jednega in potem še jednega, saj vina ni pil že dolgo. Pri drugi mizi pa sta dva njegova znanca z nekim tujcem vred izvlekla zamazane karte in pričelo se je prav živahno premetavanje. Vsak si je pripravil nekaj denarja pred seboj. Igrali so, denar pa je romal od jednega do drugega. Sedaj je imel jeden velik kupček novcev, pa se mu je premenilo, in kupček se je manjšal. Jernej je pil in z velikim zanimanjem zrl ta prizor. Igralci so mu menda na obrazu videli, da bi rad pritegnil ž njimi, zato mu je jeden naglo sedež ponudil in dejal sladko: „Pa bi še ti jedenkrat poskusil

z nami!“ Veselih lic je prisedel Jernej. V začetku je bil kaj neroden, in morali so ga še-le učiti; sčasoma mu je šlo bolje in pustili so mu, da je nekoliko dobil. Malo vinjen je bil, radi tega tudi pogumen. Kmalu pa je opazil, da izgublja. Oglašala se mu je vest, rad bi bil izstopil z malo izgubo, a one človeške pošasti so ga znale zopet privezati. Desetak za desetakom je šel od kupa volov.

„Ti ne moreš dobiti, saj nimaš poguma“, podražil ga je jeden.

Res je pričel z večjim pogumom. Denar mu je lezel iz žepa kakor živo srebro, a v njegovo srce je legla strast. Bil je razdivjan, škrtal je z zobmi, stiskal pesti, ko je opazil, da je zaigral vse. Grozno ga je bilo pogledati takrat. Žile v sencih so se mu napele in zakričal je gromko:

„Goljufi, tatje, vi ne igrate pošteno!“

Prijel se je ob mizo, ki je kar pokala v njegovih močnih rokah. Po mačje tiho so se njegovi soigralci razgubili od mize. Ostal je sam, izpil vino, ki mu je ostalo, potem pa hitel ven. Mrzla sapa mu je brila v obraz, a on je ni čutil; divjal je dalje. Takov je prišel domov. Kako so se ga prestrašili domači!

Na ta način se je pričelo tisto nerodno življenje pri Dragarju. Stari je grajal in svaril Jerneja, a vse zaman. Opomini ženini tudi niso nič izdali. Mlademu gospodarju so bile vedno pred očmi tiste nesrečne karte. Domišljjal si je, da mora dobiti nazaj, kar je zaigral. Kadar se ga je polotil kes, tedaj je krenil v gostilno, da si je v pijači potolačil pekočo vest. Zanimarjal je delo, staremu pa je krvavelo srce: storil je vse, kar je bilo v njegovi moči, a preprečiti ni mogel počenjanja Jernejevega. V pol letu se je izpremenilo pri Dragarju mnogo. Ko je oče izprevidel, da je ves njegov trud neuspešen, zaprl se je v svojo sobo in od daleč opazoval sinovo ravnanje.

Nič čuda, da je Jernej pričel tudi očeta mrzeti. Vse, kar je moral očetu dajati, mu je pregodrnjal in, če je le mogel, mu tudi nekoliko pritrgal. Sčasoma mu je bil rodni

oče pravi trn v peti. Pazil je nepretrgoma, kje in kako bi mu mogel škodovati. Nekoč mu je prišlo na misel, da ima oče pač zapisano sobo na levi strani vrat, pota do nje pa ne, torej nima pravice hoditi po veži. Zabil mu je torej nekega dne vrata v veži z deskami, da ni imel oče prostega vhoda. Starec se je obrnil na sodišče, naj razsodi, kako je s stvarjo. In tako sta stala v petek jutro pred uradno sobo oče in sin.

Službeno-resni obraz sodnega sluge se je pokazal med vrati. Zanosljal je imeni obeh strank, potem pa je na iztežaj odprl vrata, skozi katera sta vstopila v sobo stari Dragar in sin Jernej.

Sodnik je vstal pri nasprotni mizi, vzel v roke popisano polo papirja in se približal staremu. Pogledal mu je v obraz, in poznalo se mu je, da mu je mož ugajal. Ponudil mu je stol. Potem se je ozrl v Jerneja zaničljivo, kakor bi mu hotel s tem pokazati, kako malo ga ceni. Pričela se je obravnava. Sodnik je izpraševal očeta, potem sina; vmes pa je narekoval poleg sedečemu pisarju, ki je naglo spravljal na papir izgovorjene besede. Nato je sodnik vstal, hodil po sobi in premišljaval stvar. Soba je res zapisana v pismu, a pot vanjo ne. Res, da si pameten človek to sam misli, ali kar ni zapisano, tega oče ne more zahtevati pri sodišču. Proti lastni volji je izprevidel sodnik, da oče izgubi tožbo.

Naposled se je vstopil pred Jerneja, uprl vanj svoje prijazne, sive oči, ter pričel čitati razsodbo. Govoril je proti staremu Dragarju, a vedno gledal Jerneja. Hotel mu je brati z obraza, kaj se godi v njegovi duši. Ko je sodnik izrekel besede, da oče res nima pravice do veže, tedaj je prilezel na Jernejevi ustni škodoželjni smehljaj, a le za hip: takoj je uprl oči v tla, obraz pa mu je pobledel. Sodniku, ki ga je motril nepretrgoma, je ugajala ta prememba.

Dobri mož je hotel na drug način spraviti sina z očetom, ker ni mogel storiti uradno. Poklical je oba za seboj, on pa je korakal po dolgem hodniku. Na koncu je odprl vrata in vstopili so vsi trije v gosposki oprav-

ljeno sobo. Mračno je bilo v tem prostoru, zato je sodnik dvignil zaveso pri oknu in nenadna svetloba je zasijala v sobo. Dragarja sta stala tiho, sodnik pa je hodil sem in tje.

„Kdo je ta mož tukaj?“ vprašal je sodnik nagloma Jerneja, s prstom kazaje starega. Le-temu se je zdelo smešno to vprašanje, češ, saj ga sam pozna; vendar je odgovoril tiho:

„Moj oče.“

„A-a, torej vi veste, da je to vaš oče, vi pa ravnate ž njim tako?“ Dolg vzklik je izgovoril sodnik, potem pa je nadaljeval skoro pol ure dolgo pridigo.

Jernej je včasih pobledel, včasih ga je oblila rdečica, v srcu pa se mu je javljal resničen kes. S prepričevalnimi izrazi mu je

slikal sodnik gorjé, katero preti njemu. Karal ga je, ker je zašel na tako pot, kjer so le pravi hudobneži.

„Ali obljubite, da se boste poboljšali?“ vprašal je sodnik, ko je spoznal, da se Jernej že keša.

„Obetam“, odgovoril je Jernej skoro v solzah. Sodnik je pogledal sedaj starega, sedaj Jerneja. Namignil je drugemu, ta ga je razumel, upognil je koleno, prijel očeta za roki in ga prosil odpuščanja. Staremu so zaigrale solze v očeh, sodniku je bilo milo v srcu. Tiho so stali nekaj časa, predno sta Dragarja odšla; pohvalil je sodnik oba, da sta se tako pobotala.

Četrť ure pozneje sta korakala proti Bukovcu Dragarja v živahnem pomenku. Odslej pa se imajo pri Dragarju zopet dobro.

Spomladi na božji njivi.

Leži, leži, ravnica mi,
Podobo ima vrta,
A tam leži cvetlica mi,
Premnoga cvetka — strta.
Kako se imenuje vrt,
Kjer cvet leži premnogi strť?
Oj, to je božja njiva,
Ravnica žalostiva.

Premnogi cvet, aj, človek mlad,
Tu pokopan počiva,
Obetov poln, poln lepih nad
Tu pokoj že uživa.
Pobrala ga je bela smrt
Pa ga na ta vsadila vrt,
Vsadila v črni prsti
Po lepem redu, v vrsti.

Po vrsti smrt sēm položi
Zemljane v zemljo črno,
Naj le-tu mrtvec vsak trohni,
Prav ko pšenično zrno:
Obetov polno in nadej
Trohneti mora v zemlji prej,
Pričakovati v nadi,
Da kdaj vskali spomladi . . .

Oj, prišla bo i sēm pomlad,
Na ta vrt, na to njivo,
Minil bo takrat zimski hlad,
In vse bo tu spet živo:
Oj, sodnji dan, poslednji dan
Pognal bo, vstal bo vsak zemljan.
Le čakajte, cvetice,
V gomilah te ravnice!

M. Prelesnik.

Goriška metropolija.

(Cerkveno-zgodovinska in življenjepisna črtica iz novejši dobe.)

III. Dr. Jakob Missia, imenovani nadškof goriški.

Sicer ni lahko pisati o živem dostojanstveniku, ker se radi vrinejo v spis osebni

oziri, in ker tudi čitatelji jako ostro sodijo pisatelja in opisanega junaka. Toda na drugi strani bi bilo slabo znamenje za poklic pisateljev, ko bi se dal zaradi takih pomislekov

Dr. Jakob Missia.

Fot. L. Bude.

odvrniti od svoje namere. Kjer treba braniti pravico in povedati resnico, tamkaj za pisatelja ne sme biti pomislekov. In to treba pri novoimenovanem nadškofu, ker je deloma

nevednost, deloma politična nasprotnost nanj navalila skoro gromado očitania, ki bi lahko motilo tudi dobromislečega Slovenca. Poleg tega utegnejo nepoučeni ljudje misliti, da je

sploh tudi katoliške cerkve teženje tako, kakoršno krivično podtikajo temu odličnemu škofu, namreč: delovati zoper slovansko narodnost in tajno pa dosledno pospeševati namene kake nam neprijazne vlade.¹⁾

Ko bi se stavili tudi na čisto svetno in samo narodno stališče, ne bi smeli trpeti, da se krivice podtikajo škofu, ker s tem trpi najbolj narod sam, ki se pogreza v nezaupnost in mlačnost; a škoda se dela tudi s tem, da se vpliven dostojanstvenik — dejali bi — s silo odganja od naroda. Kakšno veselje pač more imeti delavec, ako mu kdo neprestano podtika slabe namene, ako se kdo vedno vanj zadira in ga razglasa za malovredneža! Za nehvaležne ljudi delovati je dvakrat, trikrat težko. Torej mislimo, da moramo tudi na čisto-narodnem stališču vzbujati medsebojno zaupanje, medsebojno jedinstvo. Lahko rečemo v sedanjih splošnih nepovoljnih razmerah: Naš slovenski narod je vreden, da ga ljubijo s pravo in požrtvovalno ljubeznijo njegovi višji pastirji, a tudi naš bodoči ilirski metropolit je vreden, da mu popolnoma zaupa slovenski narod in si izkuša v jedinstvu ž njim pridobiti duševnih koristij.

¹⁾ Tako n. pr. je pisal „Slovanski svet“ štev. 16. m. l.: „Povišanje cerkvenega dostojanstvenika Missie pomenja nadaljevanje protislovanskega sistema med Slovenci. Missia in Mahnič sta soglasno delovala na Slovenskem, Mahnič je za to dobil škofijo, Missia pa nadškofijo. Sedaj je 10 let, odkar je bil knezoškof Missia sestavil pastirski list, ki so ga bili podpisali škofje ilirske metropolije. V teh 10. letih so razdevali slovenski narod sosebno na Kranjskem in Primorskem in ga razdevajo do današnjega dne. Kolikor ni mogel moči Slovencev in istrskih Hrvatov v teh deželah oslabiti in uničiti politički vpliv neposredno, pomagal si je jeden in isti nepremični politički sistem z višo katoliško hierarhijo in med to ima z Mahničem vred dr. Missia za ta sistem največje zasluge. Slovenci so pohlevne ovčice in dušice; to je pokazalo poslednje desetletje na Kranjskem. Nekoliko bolj tvrde kože so Slovenci na Primorskem, kjer so sicer ubožniši, pa v večih borbah z nasprotniki in pri večji zavesti o vrednosti svojega selišča v nasprotju svojega furlanskega soseda, tlačana v obliki kolona. Na Primorskem je pa doslej radi starih tradicij in zvunanje politike politički sistem toliko hujši proti Slovanom. No, doba plačila je prišla za zasluge na Kranjskem, in knezoškof Missia bode kot

Jakob Missia¹⁾ se je rodil dne 30. rožnika l. 1838. na Moti pri Sv. Križu blizu Ljutomer. Odločilno za njegovo poznejše življenje je bilo to, da je imel 20 let starejšega brata duhovnika, ki je prevzel njegovo odgojo. Mladi Jakob je hodil v ljudsko šolo najprej doma, potem v Radgoni in v Mariboru; v gimnaziji pa se je šolal kot gojenec deškega semenišča v Gradcu, ker je tudi brat Anton služboval v sekovski ali graški škofiji. (Tedaj je precejšen del slov. Štajerja spadal pod sekovsko škofijo.) V vseh šolah se je odlikoval vseskozi. L. 1857. je stopil v graško bogoslovno semenišče, a že naslednje leto so ga poslali v Rim v bogoslovni zavod „Collegium Germanicum“, kjer si je pridobil temeljitega modroslovnega, bogoslovnega in drugega znanja. V duhovnika je bil posvečen dne 30. vel. travna l. 1863., naslednje leto je pa dovršil kot doktor bogoslovne nauke.

Služboval je najprej kot prefekt v deškem semenišču, potem kot škofovski kapelan in tajnik, nato kot kancelar, in dne 23. malega travna l. 1879. je bil imenovan stolnim kanonikom v Gradcu. Tu je imel važno delo, da je vodil pisarno velike škofije; a imel je popolno zaupanje slavnega škofa Zwergerja, kateremu je bil tudi v hiši in pri mizi tovariš.

Tako si je pridobil nenavadno znanje v cerkveni upravi, kot veščak je spisal knjigo o duhovski plači (t. j. kongrui) in obračal nase pozornost bližnjih in daljnih veljakov. Tedaj ga je poklical cesarjev poziv dne

knez in veliki škof nadaljeval svoje delo na Primorskem, zajedno kot metropolit i nadalje vplival na Kranjsko. Sistem jo je — po svojih mislih — dobro pogodil, da je s povišanjem za sistem zaslužnega cerkvenega dostojanstvenika zajedno sebi delo olajšal i na Kranjskem in na vsem Primorskem. No, stvar je jasna in pride še drugod tudi v našem listu na razgovor.“ — Tako piše list, ki je sicer nasproten višjemu pastirju, a vsaj hoče biti resnoben, veljaven, pravičen. In vendar ni v vseh teh besedah gledé na novega nadškofa niti zrnca resnice, marveč vse je gola domišljija in krivična sodba.

¹⁾ Ime Missia je vsekako slovensko, kar priča že domače hišno ime „pri Mislovih“ ali znano ime Mislej. No, pisavo v krstni knjigi si vsakdo lahko tolmači.

14. rožnika l. 1884. na škofijski sedež ljubljanski, katerega je (v Gradcu posvečen v škofa dné 7. grudna) zasedel dné 14. grudna istega leta.

In kaj naj omenimo iz nadaljnega življenja našega višjega pastirja? Ali njegove visoke odlike, ki so ga zadele, da je bil po malo letih svojega škofovanja cesarjev tajni svétnik in da je bil nedavno odičen z redom železne krone I. vrste, ali da so ga mnoge občine kranjske izvolile za častnega občana? Ali njegove apostolske poti po naši kranjski deželi? Ali njegovo bolehnost, s katero se je imel boriti skoro vsako zimo? Ali njegovo velevažno delovanje za škofovsko posvetovanja, katerim je bil tajnik, ali kakor bi smeli reči, glavna gibajoča moč? No, vse to bi se dalo opisati na široko, toda deloma bi nas ne zanimalo, deloma je že znano, deloma pa se skriva javnosti in njenim glasilom.

Za naš namen in za naše bralce je najvažnejše to, s čimer so se različni glasovi v javnosti najbolj bavili: Ali je bil naš višji pastir res neprijazen naši narodnosti, da je oviral naš narodni razvoj, ali da je duhovščino odganjal od narodnega dela in ji nakladal kot dolžnost narodno hladnost? Ne-prestano se mu je namreč to očitalo ne rahlo, ampak jako trdo in sovražno.

Na to odgovarjam s popolnim prepričanjem, da našega višjega pastirja volja in namen ni nikdar bil ovirati napredek našega naroda v kakem oziru; tudi ga ni v istini nikdar oviral, marveč ga je vedno previdno in blagohotno pospeševal. Če se je pa prav ob času njegovega duhovskega vladanja razvnel hud domači boj na Kranjskem in tudi po celem Slovenskem, tega ni kriv on, ampak krive so razmere, katerih ni on niti ustvaril, niti sam odpravil.

Zakaj in kako naj bi bil našemu narodu nasproten? Saj je sam njega sin. In kaj bi imel od tega nasprotovanja? Hvalo nam neprijazne vlade? A bližnjim zvedencem je dovolj znano, da se naš višji pastir ni nikdar klanjal vladi in ni nikdar iskal njenega priznanja. To je popolnoma trdno in izvestno in je za to dovolj dokazov, a ne kaže o njih

govoriti. Zato ni oviral pri duhovščini niti slovstvenega niti drugačnega delovanja za narod. V političnih stvareh je pač dajal nekatera navodila, da bi namreč delovanje za narod in za cerkev prišlo v potrebno soglasje. To pa je škofova vestna dolžnost, četudi morda koga nekoliko boli ali žali. Ko bi škof ne smel nobene ziniti o političnem delovanju svojih vernikov sploh in duhovnikov posebej, čemu neki bi bil pastir? Našega višjega pastirja delovanje nikdar ni bilo to, kar imenujemo v pravem pomenu politično delovanje. Marveč njegova navodila, njegovo naziranje o raznih okolnostih, njegove izjave so bile vedno le na stališču duhovnega pastirja. Tega stališča se je trdno oklepal in to stališče je vedno označeval tako določno in čisto v besedi in v dejanju, da ne more tega nihče prezreti, ki le hoče pravično soditi.

Zares: duhovni pastir je bil in je naš vladika, prešinjen s cerkvenim duhom in napolnjen z vsestranskim bogoslovnim znanjem, o tem je jeden glas med vsemi onimi, ki ga natančneje poznajo.

Znano je, da je t. i. „napredna“ naša stranka širila mnenje, da je voditelj nasprotne ji stranke naš višji pastir. Po tem takem bi bil hotel biti njen politični voditelj, ki bi bil odgovoren za vse njene korake. Toda to domnevanje je bilo povsem neopravičeno in neresnično. Vodstvo politične stranke je vse kaj drugega kakor delovanje našega vladike. Zato se je s hujskanjem zoper njega kot politično osebo storilo njemu samemu mnogo krivice, ljudstvo pa se je s takim ravnanjem begalo in navdajalo ali vsaj hotelo navdati z nezaupnostjo do svojega pastirja.¹⁾ To je najhujša rana, ki se je kazala

¹⁾ Znano je, da je biskup Strossmayer jako važna oseba v političnem razvoju naših hrvaških sosedov. Ne more se reči, da bi bilo to politično voditeljstvo Strossmayerjevo, ki je Hrvate sklenilo z Ogri, hrvaški domovini v trajen prid. Saj vemo, kako ravnaajo dandanes Ogri s Hrvati. In vendar nihče naših ne očita Strossmayerju njegovega politikovanja, ki je vse kaj drugega kakor nekateri mirni, prijazni nasveti našega vladike ali pa naročilo, naj se javno moli za srečne volitve.

(in katero so nekateri vedno obnavljali) na naši domači politiki poslednje dobe.

Sicer pa naj vendar pomislijo nasprotniki našega višjega pastirja: kakšen škof bi moral biti oni, ki bi odobraval vse ono delovanje, ki je v poslednji dobi razdiralo pri nas Slovencih versko prepričanje in življenje? Kakšen čuvaj bi bil oni, ki bi ob vseh nevarnostih molčal?

S praznimi frazami seveda se lahko borim zoper vsakogar: tako je bilo tudi tukaj. „Naš škof je nasprotnik našega naroda, torej dajmo ga!“ tako geslo se je zaneslo v nekatere časnike, in ti so godli to melodijo v brezštevilnih variacijah.

In vendar je trdna resnica, da naš pastir dejansko ljubi naš narod in sicer tem bolj, čim bolj ga spoznava. Vedno je pospeševal k a t o l i š k o - s l o v e n s k i t i s e k v besedi in v dejanju; bilo mu je jako na srcu, da bi se okrepila naša slovenska književnost v pravem verskem duhu. Tako omenjam samo jedno, da je bil našemu listu najboljši prijatelj od začetka do danes, in urednik rad izjavlja, da ga je ob hudih dnevih ne malo vzdrževala in krepila tolažilna beseda in moralna zaslomba našega višjega pastirja. In naš list vendar ni bil nenaroden in nazadnjaški.¹⁾ Da je imel včasih tudi kako svojo misel, tega mu možje blagega srca in prostega duha niso zamerili, saj so vedeli, da izhaja iz goreče želje, koristiti vsem z besedo miru in sprave, iz želje, da bi se vsi — tudi najhujši nasprotniki — izveličali in popolnoma ne zavrgli ljubavi katoliškega duhovnika. In tako blago srce in prostega, velikega duha ima v pravem pomenu tudi naš višji pastir. Da je priznaval naši materinščini vse pravice, pokazal je s tem, da je dal svojemu listu slovensko lice, uradom slovensko-nemške napise in rad dovolil, da se je pri duhovščini polagoma uvedlo slovensko uradovanje. Zatorej je očitno krivično oči-

tanje to, da je naš višji pastir prikrajševal slovenščini pravice. Kdo more sedaj popraviti vso ono nezaupnost in celo sovražnost, ki se je pri nekaterih umetno netila zoper blagega vladiko?

Dovolj je znano in se je večkrat poudarjalo, kako je naš višji pastir vedno gojil cerkvenega duha pri duhovščini in ljudstvu in ni trpel v tem oziru nikake nerednosti. Vera in življenje po veri v živi zvezi s sveto cerkvijo — to je bil smoter vsega njegovega delovanja. Zato je poudarjal ob vsaki priliki molitev, medsebojno jedinstvo in ljubezen, pa tudi prizadevanje, da se javno življenje uravna po verskih naukih.

Ceprav je bilo proti višjemu pastirju nasprotovanja veliko, vendar mu ni nihče nikdar očital drugih hib razven omenjene. Saj je pa tudi dovolj znano, da je bilo njegovo javno kakor zasebno življenje vedno vzorno brez kakega pretirovanja. Omenjamo njegovo prijaznost in ljubeznivost in njegovo silno fino, rahlo in mehko vedenje z duhovščino in z drugim občinstvom. Ni rad ukazal kake stvari, marveč vljudno prosil tudi v stvareh svojega področja. Zdi se, kakor bi ne mogel nikogar žaliti. Tako je morala duhovščina reči, da je imela jako milega prednika. In tak mož, ki je imel sto ozirov za zadnjega cerkvenika, naj bi bil oni brezobzirni politik, kakoršnega so slikali nasprotniki!

Nismo hoteli pisati niti življenjepisa niti natančne karakteristike o višjem pastirju, ki v kratkem zapusti deželo Kranjsko in se preseli v višjo vladikovino goriško: namerjali smo samo zavriniti podtikanje njegovih nasprotnikov. S tem smo želeli ohraniti mu na Kranjskem blag in vesel spomin, novim njegovim biskupljanom pa utrditi zaupanje do njega. Lahko namreč goriškim Slovencem zatrjujemo, da jim bo zaupno bližanje vsekdar koristno, ker ne bo višjemu pastirju nikdar neljubo ali nadležno.

Tako zaupno bližanje bo imelo za nje najveselejši sad, ker bodo videli, da niso zapuščeni ali zanemarjeni, ampak da bije zanje v prsih višjega pastirja očetovsko srce. Tudi višjemu pastirju samemu bo ugodila zaupnost

¹⁾ Prav to ljubeznivo razmerje nadbiskupa Missie do našega lista nam je nakladalo med drugim dolžnost, da napišemo nekaj vrstic v pravično obrambo, toliko bolj, ker smo jo lahko pisali iz izkušnje in iz srca.

in ljubezen naših rojakov na Goriškem dokaj težavno pot, ker ide sedaj, že dokaj v letih, v čisto nove razmere. Naj ga spremlja tjakaj zavest, da smo Kranjci izvečine spoznavali

in spoznali njegove dobre namere in smo mu zanje hvaležni. Naj mu pa bodo zunanje razmeretamkaj povoljnejše in veselejše, kakor so bile pri nas.

Dr. Fr. L.

Dr. Anton Mahnič.

Fot. Ant. Jerkič.

IV. Dr. Anton Mahnič, škof krški.

Ime krškega škofa je slovenskemu narodu dobro znano. Stal je namreč več let v prvi vrsti pogumnih bojevnikov, ki so se vojskovali z novodobnim, med nas Slovence zanesenim nevarnim liberalstvom.

Njegovo glasilo je bil „Rimski Katolik“, katerega je pohvalno ocenil tudi „Dom in svet“.

Dr. Anton Mahnič se je rodil kot sin imovitih starišev dné 10. kimovca l. 1850. v Kobdilju (občine Št. Danijela na Krasu). Šole je dovršil v Gorici z odličnim uspehom. Že v gimnaziji se je vadal v spisju, in znamenito za njegovo napredovanje je, da je

gimnazijec Anton Mahnič ustanovil list „Vrt“. Povabil je tovariše, naj bi sodelovali, kar so mu radi obljubili, a malo storili. Šolske skrbi so list zamorile.

V bogoslovnici je našel njegov duh prave dušne hrane. Zaglobil se je v modroslovske in bogoslovske nauke z vso silo, da se je v njih vrlo odlikoval. Tudi v bogoslovnici je nagovarjal tovariše, naj bi se družili na literarno delo, naj bi se shajali in vadili v govoru in v pismu. Nekateri so se res poprijeli dela, a kmalu zopet popustili. On pa je še nadalje uril pero in v mislih snoval načrte za bodočnost. Vzoren vzgled tebi, slovenska mladina! Tudi ti se ne izgublaj v dnevnih malenkostnih opravilih, ali celo v ničemernih pustolovnih in sentimentalnih mislih in čustvih, ampak dvigni srce k resnici, in vzori naj ti polnijo mlado dušo! Narod potrebuje mož, izobraženih, zdravih, podjetnih: ne zlizanih mehkužnežev, ne pokvarjenih pohotnežev, ne sanjačev.

Nadškof Andrej Gollmayr je leta 1875. postavil mladega mašnika Antona Mahniča za odgojitelja v knezonadškofijsko deško semenišče. Bil nam je duhovni oče. Vnemal nas je za čisto in sveto krščansko življenje in nam poudarjal, da le čisto srce je zmožno moških dejanj.

Vnemal nas je za one nauke, ki zanimljejo celega človeka, um in srce, namreč za filozofijo. Vnemal nas je za Jezusa Kristusa in za katoliško cerkev. Zdel se nam je poduhovljen in vzvišen, ko se je vnel govoré o Jezusu Kristusu ali o katoliški cerkvi.

Z živo besedo in lepim vzgledom jih je mnogo navdušil za svete vzore. Hranijo mu hvaležen spomin.

Da bi se nam sveti nauki vtisnili v srce in da bi se navdušenje ne ohladilo, nas je navajal, da smo pisali, česar smo se učili in kar smo čutili. Že tedaj nam je napovedal, da bo naša dolžnost braniti sv. vero z javnim delom in s peresom.

Z istim ognjem je predaval Novi Zakon v bogoslovnici od l. 1880. nadalje. Njemu ni bilo posebno do tvarine, ampak do načel, katera hrani sveto pismo in do njih vporabe v življenju narodov.

Tega ognja ni mogel dolgo skrivati. Več let se je pripravljaj, kako bi pred svetom nastopil in očitno spoznaval katoliški nauk nasproti krivim naukom, ki so se vsiljevali Slovencem pod zastavo narodnosti in narodnega napredka. Izdajati je začel list, ki je veliko dobrega storil. Tvarina in zlog „Rim. Katolika“ je pisana podoba Mahničevega duha.

Od l. 1897. je škof na otoku Krku (Bekla, Veglia). Posvečen dné 7. svečana je dné 25. sušca začel apostolsko službo na naših otokih med Istro in Dalmacijo. Njegova vladikovina obsega izvečine Hrvate, le nekoliko je Italijanov. Tu se je ohranil še slovanski obred in se opravlja ponekod sveta maša v glagolskem misalu. Čeprav je ta slovanski ostanek iz davnih časov Italijanom trn v peti, vendar čuva vrli krški škof to pravico hrvaškega naroda z odločno vnemo. Saj mu je bila vedno pravica in resnica nad vse. Med njim in njegovo duhovščino vlada lepa jedinost, in Slovenija je lahko ponosna, da je dala svojega sina bratskemu narodu za višjega pastirja. Bog ga ohrani in mu daj videti na krških otokih naše Adrije najlepši napredek verskega življenja in narodne omike.

Dr. Jos. Pavlica.

Megla in srcé.

Pod nebom se megla prostira,
Kar solnce priplava nad njó,
In mokro zaveso predira
Mogočno in čarno takó.

Spomine mi vzbuja ta slika:
Tako se godi nam, ljudjé,
Kadar se razumu umika
Nestalno človeško srcé.

Anton Medved.

Beneška Slovenija.

(Črtice. — Spisal I. T.)

(Dalje.)

Mala vas stoji lepo na vzvišenem in strmem boku hriba. Razgled po dolini in po nasprotnih hribih je krasen. V podnožju na desni stoji nekoliko hiš „na Krasu“ in ne daleč od njih vas Bijáče s podrtinami sta-

rega gradú Ahrenberg-a in z malo, staro cerkvico. Više v hribu, prav za prav nad Tarčetom, v lepi legi so raztresene po rodovitnem polju male vasice s skupnim imenom Ofiján (ital. Pegliano).

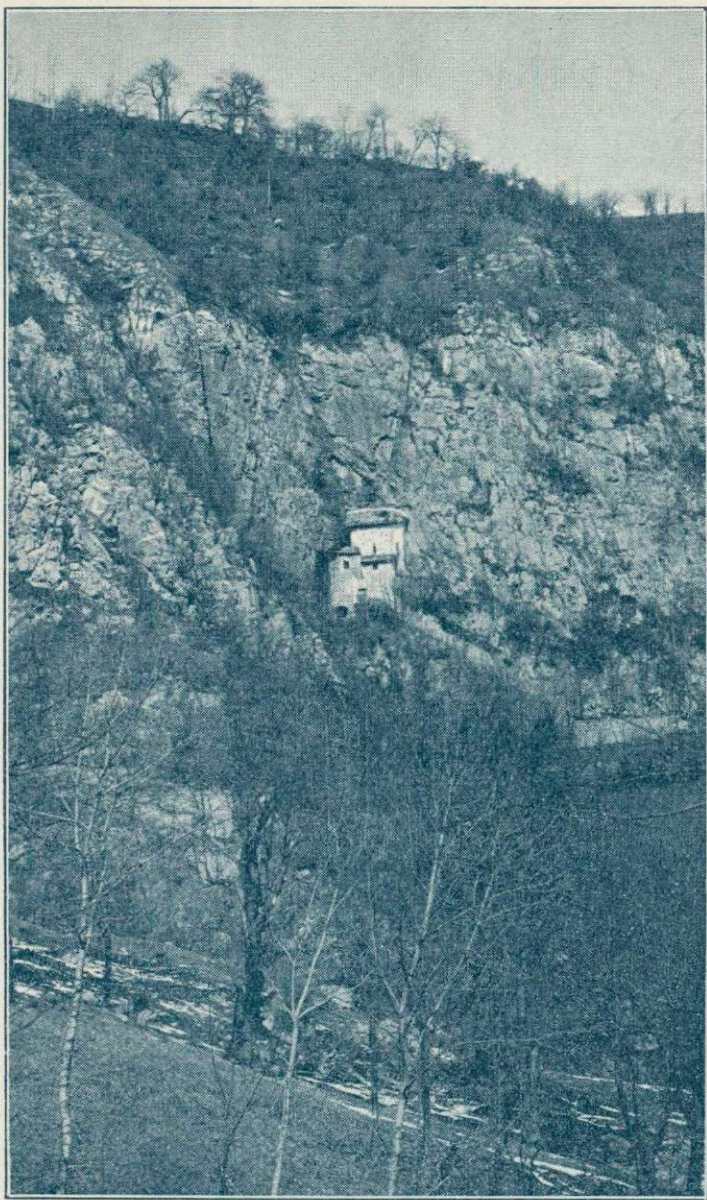
Vas Landar.

A Landar je znamenit in zanimiv najbolj radi svoje podzemelske jame in cerkvice sv. Ivana Krstnika v sredi navpične gorostasne pečine. Beneški Slovenci ji pravijo „Sveti Ivàn v čelè“.

Stopimo bliže, da si jo ogledamo. Jama je že iz tega občudovanja vredna, ker iz geoloških ozirov je nekaka anormalna prikazen. Sam Bog zna, kako se je ustvarila v sredini ogromne pečine, katera sploh ne kaže speleološkega značaja. Zgoraj, spodaj, na levi in na desni, povsod je obkrožena od polja in od travnikov, bogato posajenih z drevjem, osobito s kostanjem.

Od vasi hodiš k večjemu kakih deset minut in prideš takoj pod pečino. Kraj je jako slikovit. Visoko iz jame pada precejšen curek vode; pomnožuje jo krepek studenec, ki izvira izpod same pečine in žubori po strmem jarku, kateri se preminja za Bijáčami v postransko dolinico. Ob potoku se dvigajo med grmičjem mogočni orehi, topoli in drugo drevje, prepleteno z lozo.

Zgoraj, visoko iz mnogih razpok pečine molé mali, grčasti gabri, jeseni in dreni, a na vrhu je pečina zopet obrastena z grmovjem in s kostanjem. — Gori v sredini skale se ti blesti nekaj belega in zidanega med

„Sv. Ivan v čelě“. (Landarska jama.)

zelenjem in te vabi pogledat, kaj je neki ono umetno gnezdo, tako drzno pripeto k skali. 115 kamenitih, strmih stopnic, z železnim držajem na kraju, te vodi ob navpični steni k cerkvici. Nekje na pol poti dobiš v kamen urezano letnico 1101. Pravijo, da je avtentična; mogoče da je res, dasi se je meni zdela na prvi pogled ponarejena.

Kadar si že pri zadnjih stopnicah, stopiš skozi vrata v malo lopo, pol zidano, pol naravno, nekoliko nižjo od cerkve. Od tod vodita v svetišče dva vhoda. Prvega imaš takoj pri vratih lope; tukaj namreč se ti odpre v steno nizek, umetno obokan hodnik, ki vodi v notranjost pod podom cerkve. Na koncu hodnika stopiš v prostorno jamo; tu se vspneš po stopnicah takorekoč iz pritličja v prvo nadstropje, zasučesh se nazaj

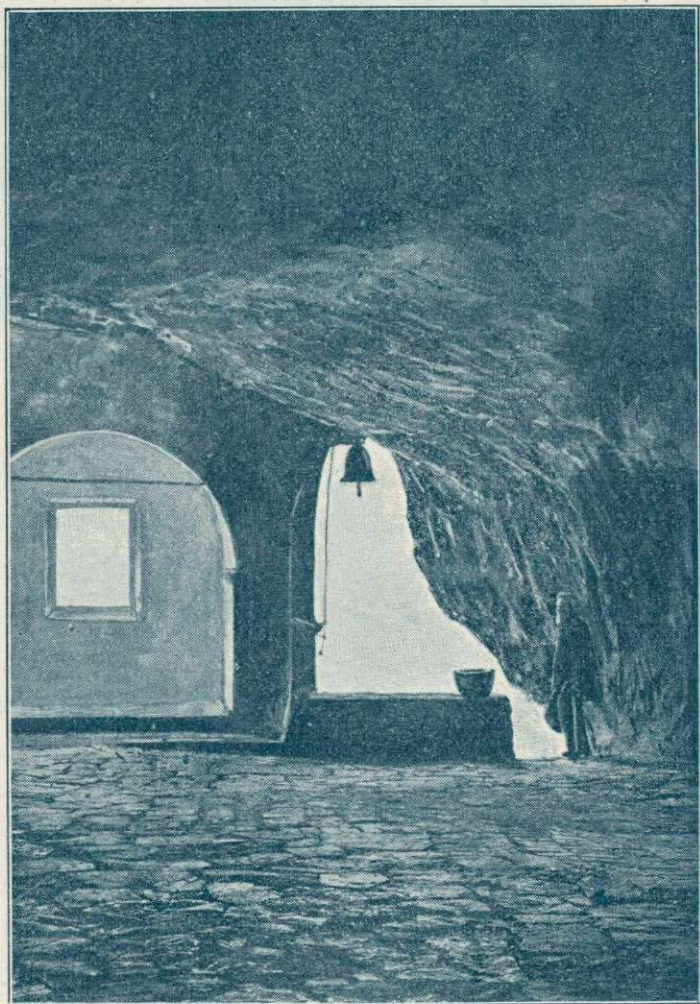
ter dospeš v cerkev od zadnjega konca, na-proti drugemu, glavnemu vhodu.

Predno pa govorim o cerkvici, povrnimo se v lopo. Boljši njen del je vdolben v skalo in spredaj odprt, da moreš iz nje prosto uživati zanimiv razgled. Podpira ji strop naraven, okorno obtolčen steber, a obkrožena je spredaj z nizkim zidom, ki te brani pasti v prepad, zijoč pod teboj.

V tem prostoru se še sedaj nahaja stara peč za kruh in dolbina, napravljena v skalo, kjer se je trla pšenica. Vse kaže, da so nekdanje v jami stanovali ljudje, morda že takrat, ko so divjale po deželi seleče se čete severnih narodov, ali pa pozneje ob borbah med Slovenci in Longobardi.

Legend o tem ne manjka. Karakteristična med vsemi je tale:

Ko je nekoč sam Atila pridrl v deželo, tedaj se je domača kraljica zatekla pred njim v to jamo, in tu se je hrabro in uspešno branila z ostanki svojih vojakov. Ko je sovražnik videl, da je ne more zmagati drugače

Landarska jama. (Vhod v svetišče.)

Nadiška dolina
pri Šempetru.
(Prim. str. 189, a.)

kakor z gladom, sklone mirno čakati pod pečino, češ da v brlogu kmalu zmanjka živil. Ni se motil, zakaj kraljici je ostajal naposled le še polovnjak žita. Toda ona, hoté premotiti oblegalce z zvijačo, je vsula med nje vse žito in se zraven glasno pobahala, da ima živeža še za toliko let, kolikor zrn pšenice je priletelo med nje. In to je hasnilo; sovražnik je utrujen pobral kopita in kraljica je bila rešena.

Stari zgodovinarji imenujejo jamo trdnjavo Slovencev (la fortezza degli Slavi). Nekateri tudi mislijo, da je bil notri zaprt čedadski vojvoda Pemmo, potem ko je zaman izkušal s pomočjo Slovencev zopet zasedeti vojvodski prestol, s katerega ga je bil pregnal longobardski kralj Luitprand radi nasilstev zoper patrijarha Kaliksta.

Sicer pa pustimo zgodovino zgodovinarjem; rajši iz lope stopimo po zadnjih stopnicah in po glavnem vhodu v cerkev. Ta vhod nima nič podobnega vratom: široka, naravna odprtina, z nizkim zidičem na desni,

ki ti brani pasti iz cerkve v lopo. Na kraju zidiča dobiš kamenito posodo z blagoslovljeno vodo. Nad glavo od skalnatega stropa ti visi zvon, ki kliče vernike k svetemu Ivanu.

Cerkev sama ni drugega kot sprednji del jame; dolga je kakih 16 metrov, široka okoli 10 in visoka povprečno 12—14 m. (Natančno ne morem govoriti, ker nisem meril.) Stene in strop — vse je masivna, trda skala, kakor jo je Bog ustvaril. Zidan je samo kos stene spredaj z oknom, mala zakristija in dve tretjini presbiterija.

To, kar bi moralo biti cerkvena ladija, nima nič posebnega: par izpovednic, prižnica in postranski oltar Matere Božje, naslonjen na nizek zid, ki deli cerkev od ostalega dela še daleko v goro sezajoče jame — to je vse, povsem preprosto, celó primitivno. Niti klopij ne dobiš, da bi pokleknil; Beneškim Slovencem ne dela preglavice klečanje na golih tleh.

Prezbiterij se nahaja na desnici; zidan je prav lepo v priprostem, a čisto gotškem zlogu. V kričečem nasprotju ž njim je lesen baročni oltar, posvečen sv. Ivanu.

Na zidani steni dobiš ploščo z napisom v krasno izdolbenih gotških črkah, z letnico, če dobro pomnim, 1477. (Popolnoma jednaki, prav lepi plošči se nahajata tudi vzdani od zunaj na cerkvici sv. Kvirina, poprej omenjeni, in na cerkvi v Briščah.) Mimo omenjenega se nahajajo v jami še drugi stari napisi.

Pri „Sv. Ivanu v čelè“ je dvakrat na leto velik shod: na drugi velikonočni praznik in

24. rožnika. Takrat privrè veliko ljudstva, da je vse natlačeno v cerkvi, v lopi, po stopnicah in v podnožju. Čudno in ganljivo je slišati, kako naše, globoko pobožnost izrazujoče petje odmeva po dolgi, temni jami. Goste kite netopirjev visečih od stropa v globoki notranjščini se probujajo in nemirno prhutajo in poletavajo na pol slepi, cvileč in jezeč se nad slovenskim petjem, ki jim tako brezobzirno kalí sen in pokoj.

Po končani božji službi se gre ljudstvo krepčat in kratkočasit po bližnjih vaseh. A marsikak radovednež pogleda nekoliko globlje v jamo, da vidi, kaj in kako je notri. Za cerkvenim prostorom je jama čimdalje ožja. Naprej se gre še daleč, a z veliko težavo radi razoranih tal, prepadov in vsakojakih zaprek. Treba je svetilke, da najdeš pot pod zemljo. Na konec jame prišel ni menda še nikdo. Baje da pelje skozi vso goro na ono

Stara gora.

stran hribovja, a to je le govorica. Nekje na sredi se nahaja globok tolmun vode, ki brani mimo. Voda teče po malem tudi po jami, katera je blatna, in izteka se po strugi, napravljeni pod podom cerkve, vsporedni s hodnikom. Tukaj napravlja kakih 30 metrov visok slap, ki gromko šumi, kadar voda naraste ob velikih plohah.

A potujmo dalje! Iz Landarja stopimo zopet v dolino in smo takoj v Bijačah. Tukaj bi si iz radovednosti lahko ogledali staroslavno kamenito mizo, ob kateri so se zbirali v prejšnjih časih vsi zastopniki „lan-

darske mize“, t. j. vsi mali dekanje nadiške in sovodnjiške doline, ter so ukrepali o deželnih stvaréh in reševali male in velike „pravde“. Istotako bi nas zanimala podrtine starega gradú, ki samotarijo tik cerkvice za vasjo in sanjarijo o minulih časih in o blagostanju, katero se najbrže ne povrne z lepa. V grajske stolpe so naši pradedje zapirali večje hudodelnike, dočim so manjšim nakladali denarne globe, ali pa so jim uklepali nogo ali rokò v „klado“, in jih tako uklepnjene prepuščali 12 ali 24 in tudi več ur občudovanju občinstva, posebno pa šumnemu

veselju neporednih paglavcev. Kladi ste bili dve, jedna za moške, druga ožja za ženske. Zgodilo se je pa nekoč, da je bila za neko žensko dotična klada preozka, in so morali obsojenko ukleniti v moško. A ker je bila ta nekoliko prevelika, pomagala si je jetnica in se rešila iz justičnega orodja in jo popihnila natihoma domov, ne da bi se blagohotna pravica brigala za njo. To so bili časi!

Iz Bijač potujemo dalje po mali a nerodni cesti skozi mali seli Španjūt in Náv-kula. Kmalu smo nasproti Šempetru, katerega vidimo, kakor nam ga kažejo zadnjič objavljene slike. Med njimi in med nami šumi skrita v globoki strugi Nadiža. Še nekoliko dalje in smo v dolnjem Brnasu in takoj za njim pri Mostu, kjer smo začeli potovanje po nadiški dolini in kjer ga tudi dovršimo. Šli smo po levi strani reke, vrnilo smo se od Podbunesca doli po desni.

Ostali dve dolini, namreč sovodnjiška in šentlenardska, sta manj važni in nam ne kažeta zanimivih posebnosti, zato se ne bomo dolgo mudili ž njima; površen pogled bo zadostoval.

Krenimo torej zopet od „Mosta“ in potujmo dalje, toda ne več ob Nadiži, ampak ravno naprej po drugi cesti.

Kmalu smo na ažlinskem polju. Upravdiven razgled se nam odpira pred očmi.

Nizko pod nami se krotko vije med poljem, ob vznožju nasprotnih bujno obraščenih gor, nadiški pritok Erbeč, obkrožen s košatim vrbjem in z vitkimi topoli. Vhod in prvi del šentlenardske doline se ti slikovito predstavlja. V sredini na malce vzvišenem prostoru samozvestno sedi in se ti lepo smehlja izpod zelenja mali Sv. Lenard z župno cerkvijo in z zvonikom, ki se ti zdi kakor grajski stolp, čuvajoč nad vasjo in nad dolino. Gorice se lepo vrstijo na desni, na levi in v ozadju; skoraj na vsaki strani se ti blesti cerkvice in od daleka te pozdravlja gorska vas.

Ako se ozreš na desno, zagledaš vrh visokega hriba daleč sloveče svetišče „Staro goro“ (ital. Madonna di Monte, ali pa tudi: Castello del Monte). Italijansko ime „castello“ (grad) je opravičeno, zakaj to ti ni navadna vas, ampak pravcati obzidan grad s cerkvijo v sredi. Prebivalci so Slovenci, a spadajo pod čedadski okraj, kakor tudi oni, ki stanujejo za hribom v ozki in dolgi dolini ob Idriji (Indrio) na državni meji.

Na Staro goro priroma vsako leto od blizu in od daleč brez števila romarjev, slovenskih in laških. Tu pa tam pridejo sem po malem celó s Kranjskega. Kraj je vsestranski zanimiv, razgled posebno krasen in širen. Sploh, kdor ima priliko, ne bo mu žal, če pogleda gori; iz Čedada se celó lahko pelje, dasi je bolje hoditi. (Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Matice Slovenske“ za l. 1897.

Slovenske narodne pesmi. Uredil dr. K. Štekelj. III. snopič. Str. 393—592. (Štev. 359—629.) — Ta snopič nam podaje pripovedne pesmi legendarnega značaja: o smrti, o usodi duše, o sodbi, o svetnikih, zlasti o Mariji, o Božjem Sinu in raznih njegovih dogodkih, o božjih potih in svetih krajih i. dr. Kakor v prejšnjih snopičih tako so tudi v tem razne inačice, natanko določene po kraju, po viru, po razlikah.

Ta snopič je zanimiv in sam na sebi važen ne samo zaradi natančnega kritičnega dela uredniko-

vega, ampak posebno zaradi tvarine, ki nam jasno in verno kaže duha in mišljenje našega naroda. Tu se vidi, kako si zna narod na podlagi verskih resnic ustvariti svoj pesniško-verski svet z mnogimiosebami in različnim mišljenjem; kako se družita nadnaravni svet z naravnim v najtesnejšo jedoto. Večinoma pojasnjujejo naše pesmi prav živo kako versko resnico ali pa jo kažejo od kake posebne strani, druge razlagajo po svoje kako versko vprašanje, s katerim se narod rad bavi.

Nekatere pesmi iz tega snopiča so čudovito lepe in so cvet naše narodne poezije, n. pr. znana pesem 501: Oj sijaj, sijaj solnce, Oj solnce romeno itd. ali pesem o sv. Valentinu in Peregrinu: „Lakoma

krčmarica“ str. 581 nasl.) in mnoge druge. Tu vidiš, kaj je poezija! Naši mladi pesniki, ki omahavajo sem in tje in poprašujejo, kaj naj bi brali iz dobrega pesništva, lotijo naj se teh-le narodnih pesmij, da bodo umeli, kaj je poezija. Ob enem se lahko prepriča vsakdo, ki globlje misli, kakšno moč ima krščanska vera na pesniškega duha narodovega. Da, vera je poezije gorko solnce, ki pokliče iz tal najlepše cvetke in jim da najprijetnejšo vonjavo.

Zato smo uredniku za ta snopič izredno hvaležni in želimo, da bi ta oddelek narodnega pesništva, namreč legendarnega, v obče, verskega značaja, podal v obilni meri, ker s tem bo njegova zbirka mnogo pridobila in bo ugajala tudi preprostemu ljudstvu.

Dr. Fr. L.

Elektrika, nje proizvodjanje in uporaba. Spisal J. Šubič, c. kr. ravnatelj. V Ljubljani 1897. Vel. 8° Str. 96. Cena 60 kr. — Z velikim zanimanjem smo čitali novo knjigo o elektriki, prvo večje slovensko delo, v katerem pisatelj podaja, kakor v predgovoru omenja, olikanemu čitatelju v domači besedi način proizvodjanja in uporabe elektrike. Ker je zanimanje za elektriko splošno in se njena uporaba vedno bolj in bolj širi, je bilo gotovo nujno potrebno, da je tudi naše slovstvo dobilo knjigo, času in napredku primerno. Za to delo sme biti slovenski narod gospodu pisatelju in „Slovenski Matici“ hvalen.

Po vsebini deli pisatelj knjigo v dva dela: proizvodjanje in uporaba elektrike. Prvi del o proizvodjanju elektrike je izšel za leto 1897., in drugi del, o praktični uporabi elektrike, pričakujemo za letošnje leto.

Da težave pri sestavljanju take knjige niso majhne, je lahko umevno. Ni lahko pisati o stvari, katere teorija ni še dovršena, kjer se nam je zadovoljiti z več ali manj verjetnimi hipotezami. Druga težava je ta, da se morajo opisati kolikor mogoče vse nove izumitve. Morda se nobena vednost ni razvijala s toliko hitrico, s tako plodovitimi izumitvami, kakor uprav elektrika. Tretja težava, s katero se je bilo pisatelju baviti, je bil jezik. Samo ob sebi se umeva, da naša terminologija za to stroko ne more biti še dovršena, da je bilo zlasti za električne stroje treba mnogokrat iskati novih izrazov, da je bilo treba že same o sebi dostikrat težko umevne pojave razkladati kolikor možno poljudno in umevno. G. pisatelj pravi, da mu je bilo pri marsikaterem vprašanju treba ledino orati. To nalogo je pa pisatelj opravil jako povoljno, ogibal se je nepotrebnih tujih izrazov, pač pa rabil vse, kateri so splošni v raznih jezikih. Knjiga se lahko bere in zanima čitatelja vseskozi, ako se hoče iz nje kaj prida učiti. Omenjamo, da ima lično zunanjo obliko in dobre podobe, ki pojasnjujejo tekst.

Želeli bi pa, da bi nam pisatelj koncem drugega zvezka podal zaznamek vseh tehničnih izrazov, kateri se nahajajo in se bodo nahajali v knjigi.

Ivan S—k.

Hrvaška književnost.

Knjige „Matice Hrvatske“ za leto 1897.

Vjekoslav Klaić: *Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347.* — 8° str. 176. Cena 1 gl. 20 novč. — Pisatelj je v tej knjigi opisal najstarejšo zgodovino slavnega plemena Šubićev. Domovina te plemenite rodovine je nekdanja Bela Hrvatska, v današnji Dalmaciji, kjer se je to pleme naselilo v bribirski župi na reki Krki. Tu je bil njihov plemenski grad Bribir. Volili so svoje župane; ko jim je pa na koncu 12. stoletja ogerski kralj podelil kot leno celo bribirsko župo z vsemi gradovi in vasm, postali so fevdalni knezi. Sedaj je njihova moč rastla od leta do leta, tako da je za poslednjih kraljev iz hiše Arpadove ban Pavel I. skoraj kot neodvisen vladar vladal na Hrvaškem in v Dalmaciji. No, ko so prišli kralji iz hiše Anžuvincev, hoteli so zmanjšati moč bribirskih knezov. Tako jim je kralj Ljudevit I. vzel l. 1347. njihovo trdnjavo Ostroviso, a v zameno jim dal grad Zrin „u slovinskoj zemlji“; tako so se prelevili v Zrinjske in si v času turških vojsk zaslužili trajen spomin. Klaić je prav zanimivo opisal zgodovino te slavne rodovine do časa, ko so se preselili v svojo novo domovino. Knjiga lepo in vestno pojasnjuje ne le zgodovino Šubićev, ampak sploh tedanjo dobo, pa zato želimo, da bi pisatelj svoje delo nadaljeval, kakor nam je nekoliko že obljubil.

Janko Barlè.

Zabavna knjižnica Matice Hrvatske. Svezak CC. „Kraljevič Radovan.“ Tragedija v pet čina. Napisala Ida Fürst. 8°, str. 76. Cena 25 novč. — Snov je zajeta iz domače zgodovine in sicer iz leta 1091. po smrti znanega hrvaškega kralja Zvonimira. Ta je bil umorjen v domači vojski od svojih rojakov in je umiraje preklel svojo domovino, da pride pod žezlo tujcev. Njegovega jedinega sina Radovana je to prekletstvo bolelo in trdno je mislil, da se izpolni celo, ko bi postal on sam kralj. Zato pa se je branil krone hrvaške, dasi je svoj rod iskreno ljubil. Od krone ga je odvrčala najbolj Mara, lepa žena pohabljenega Kolomana, ki je, preziraje svojega moža (zakaj ga je neki vzela?), ljubila strastno kraljeviča Radovana. Tukaj že opominim, da se mi zdi čudno, nepojmljivo, zakaj je Radovan to ženščino tako verno poslušal, dasi ga ni ž njo družila ne vez ljubezni, ne krone, ne dušne sorodnosti, skratka — nič. In vendar sam priznava, predno gre v smrt: „Ona me je na sve to navela. — Ona je svemu kriva.“ — Vladislav, kralj ogerski,

njegov stric, objavi Hrvatom alternativo: Ali vzemite Radovana za kralja, ali imate boj z mano! Po nedolgem prerekanju izberejo Hrvatje Radovana. Tega pa hudobna Mara zopet pregovori, da rojakom naravnost pové, kako tuje hoče ravnati ž njimi. Zato ga odvržejo. Madjari začno boj. Med bojem spozna Radovan (in zopet ga do tega privede mlada ženska Nevenka, njegova prava ljubica), da je napak ravnal, ker je pahn timer ljubljeno domovino v boj. Sam gre v boj in pade okrinkan od roke Nevenkinega očeta, ki ga ni poznal. To je skrčena vsebina. Res je sicer, da je bila ženska večkrat navor velikih dejanj in je vplivala tudi na največje može, ali tolika nesamostalnost, omahljivost in zavisnost od ženskih ne kaže Radovana moža, temveč babo. Junak tragedije pa bodi mož, ki ga v življenju občudujemo, ako hoče, da ob smrti ž njim sožalujemo. Od pamtiveka so bile ženske pristopnejše praznim veram, mističkim domnevam in resnicam od moških, a v tej tragediji Nevenka prigovarja Radovanu, naj ne veruje toliko na uspeh prekletstva. In potlej, ko gre Radovan kot skesan, obtožen grešnik (toliko, da ne joka) od tolažeče Nevenke v boj, izgubiti moramo zadnjo iskro občudovanja, a tudi sožalja zanj. Dr. Tresić Pavičić sam pravi: „Nije svaki junak, koji pogine na bojn timer polju, ili drugdje, odmah i tragičan.“ Dobro vem, da je baš to tragična krivda mladega kraljeviča, ker je preveč verjel Mari. Ali tragična krivda mora biti taka, da si jo lahko po človeško vsaj razlagamo, potem odpuščamo, da, včasih celo z drugimi vrlinami vred poveličujemo. A tega v njegovi krivdi ni. — Grozno prisiljen je začetek petega čina, ko mnogi hrvaški veljaki gledajo od daleč boj, v katerem gre za prostost domovine, in jeden vpraša: Ali naj tudi mi pritisnemo? drugi pa odgovori mrzlosmešno: Nije još sila — nek se znoje! Seveda takrat še ni bilo „Feldgendarmrije“. Sploh ni čutiti, da bi preveval to delo tisti nevidni duh s težkimi, črn timer perutmi, ki ga tajnoplašno zaslu timer v pravih tragedijah že v prv timer činih. Vseskozi se vlečejo dov timer neslanega Alma. Vnanja tehnika jedina je dobra in zato se bode dal „Radovan“ lahko uprizarjati in bo dosegel gotovo boljši uspeh pri gledalcu kot pri bralcu.

Svezak CCVI — CCVII. Simeon Veliki. — Tragedija v pet činova. — Spjevao Dr. Tresić Pavičić. 8°, str. 154. — Zares lepo dramatično delo. Zgodovinska, pripravna snov, nje vzorni, trdni ustroj, umetno zavozlani, jasno razpleteni dogodki, živi prizori, krasen, vnet jezik: vse to mora gledalca in bralca zadovoljiti. Skratka: tehniki notranji in vnanji ni nič oponašati. Ali Simeon, junak! Name je napravil tale vtisek: V drami ga dičijo mnoge čednosti, nežna očetovska ljubezen, poštenost v pogodbah, hrabrost, celo milobna mehkosrčnost (str. 79), a spremlja ga tudi ves čas ne več plemenita samozavest, temveč oholost, ki je včasih malone blodnoveliče. In to je

značajna poteza, ki nikomur ne vzbuja sočutja in je manjša tembolj, čimer vidneje Simeonu tone zvezda sreče in slave. Tudi se mi zdi, da nam pesnik v drami ni pokazal celoga Simeona, ki stoji v zgodovini (sodim iz vednostnega dodatka konec dela) višji nego v tej tragediji. Zgodovina ga nam slika kot književnika, apostola, državnika, poezija pa preveč kot vojskovodjo. Seveda nam še zmerom budi sožalje smrt njega, nosilca takó mogočnih idej, a budila bi nam je še bolj, da je označil pesnik še jasneje njegovega res velikega duha.

Precej jednokopitne, mislim, so tiste vedne slutnje „grozne, užasne kobi“, ki bralca pripravljajo na katastrofo. Naj bodo take slutnje dušeslovno utemeljene, vendar spadajo že v predal šablone. — Veliki car je tragično zagrešil, hoteč podjarmiti ves Balkan, ne oziraje se na bratovska slovanska plemena, ki bi tudi rada uživala svobodo. In krasen je sklep tragedije, da pade junak v boju, ravno zoper tiste, zoper katere je zagrešil, Hrvate namreč in ne Grke, dasi je bil s temi v več timer razporih.

Kolikor mi je hrvaško dramatično slovstvo znano, lahko rečem, da spada ocenjeno delo med najboljša te stroke. Ako se spravi na oder z vso napravo in opremo, kakor jo je pesnik potanko narisal, napraviti mora veličasten vtisek.

Tri vesele igre. Napisao Ferdo Ž. Miler. 8°, str. 155. Cena 50 novč. — Stričeva oporuka. Prva kiša. Začarani ormar. — Stričeva oporuka. Da osebe med sabo govore in se smatrajo za druge, nego so, ta umen (Fügung) je v veselih igrah prilično izrabljen. Vendar hrani v sebi še vedno mnogo zdravosmešnega. Posebno v tej veseli igri nam zadrega in nesporazumetje kar treh oseb, ki se nimajo za te, ki so, napravlja precej užitka. Nemajhna napaka dramatična pa je, da to motivuje konec igre to, kar nam je bilo izpočetka nerazložno. Bralcu in gledalcu vzame taka zakasnela motivacija veseli zános, do katerega ga je dvignil vrhunec dejanja. Gotovo so tovrstne veseloigre za igranje mnogo hvaležneje kakor za čitanje, ker je bralec zbok vedne menje in hlimbe osob naposled tudi sam ves zmešan, a gledalcu telesni obrazi vedno značijo pravo situvacijo. — Prva kiša. Sicer jednostavna vsebina, malo dejanja, ipak je razgovor med Arturom in Amelijo dobro pogojen in dušeslovno zadet. Tistim ženskim, ki so za najmanjši povod skrajnje ljubosumne in kar obupane, bodo ti prizori kratkočasni in poučni. — Začarani ormar je prav dobra vesela igra, ki bode zlasti z odra nedvomno rodila mnogo neprisiljenega smeha. V kratkem delcu, pa kako sta jasno označena Grga in Mato! Prvi budalast in nadut, drugi krepek, odprt značaj. Razvozlanje zapletka se vrši vrlo zanimivo. Škoda le, da je zadnji prizor prerazblinjen in zato nima tolikega končnega učinka. — Vse tri vesele igre so lepi prispevki gledališčnemu repertoarju. Anton Medved.

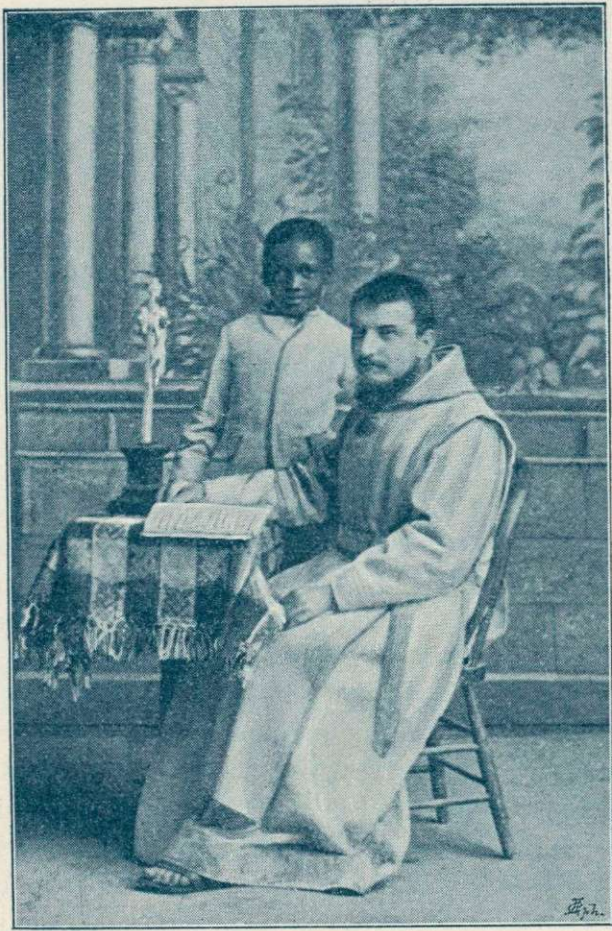
Glavna seja društva sv. Jeronima je bila dne 3. sušca t. l. Predsednik kanonik dr. F. Suk je pozdravil prisotne in v kratkih, a krepkih potezah orisal stanje društva, katero je sicer povoljno, pa vendar ne tako, da ne bi moglo biti bolje. Tako je n. pr. od minulega leta v členih nazadovalo. Denarstveno stanje društva je pa jako povoljno, ker cela društvena imovina šteje 165.495 for. 90 novč. Pretresovali so se razni nasveti posebno gledé knjig in gledé večjega števila členov. Priznati se mora, da se društvo v novejšem času trudi, da poda národu lepo število primernih, poljudno pisanih knjižic, in sedaj, ko so uvedeni tudi letni členi (za 50 novč.

na leto), bi se moralo društvo res mnogo bolje razvijati in širiti, kakor se je doslej. A da se društvo ne širi, kakor bi se moralo med hrvaškim narodom, krivo je največ hrvaško razumništvo samo. Duhovniki delujejo (četudi bi še več mogli), ali sami tudi ne morejo vsemu kaj. Zdi se nam, kakor bi bilo učiteljstvo malo naklonjeno društvu in vendar bi moglo tudi ono marsikaj storiti. Žalosten pojav je gotovo, če zabeležimo, da so na glavni seji, v sredi belega Zagreba —, katera je bila oznanjena, — bili sami duhovniki (nekateri župniki z dežele so od zelo daleč prišli), a od posvetnih razumnikov bila sta le dva in jeden časnikar. *Janko Barlè.*

Razne stvari.

Naše slike.

Slika *velesalskega samostana* in pa *gradú „Frauenstein“-a* je narejena po neki starejši sliki

P. Emanuel Drevenšek.

in po Valvazorju. Seveda je naša slika kljub temu le idejalna in hoče najprej predočiti prizorišče naši

prvi povesti. Človeku, ki primerja nekdanjost s sedanjostjo, objema bridka žalost srce. Morda povemo pozneje o tem samostanu kaj več. Zastran imena je znano, da imenuje narod ta kraj Velesovo, a Levstik je dokazal, da se piše pravilno Velesalo, kar ima že Valvazor. — Slika našega dosedanjega ljubljanskega višjega pastirja je posneta pač pred več leti, vendar je tudi danes še resnična. Sliko istega dostojanstvenika smo objavili takoj tedaj, ko smo začeli prinašati podobe. Kolik razloček med tedaj in sedaj! — Slika krškega škofa nam ga kaže dobro in resnično. K večjemu to bi utegnili reči, da se mu sedaj na obrazu bolj vidi ljubi mir, ki ga uživa sredi svojih otočanov, a naša slika izraža še trud in napore pisateljskega življenja. — Slika na str. 185 nam kaže vas *Landar* od jugo-zahoda. V ozadju se vidi veličastna gora Matajur, pokrita s snegom. Med Matajurjem in vasjo je kos nadiške doline pri vasi Brišči. Mala, komaj črno zaznamovana črta od cerkve na levo je pot, ki pelje k landarski jami. — „*Sv. Ivan v čelè*“ ali *Landarska jama*. Slika nam kaže sredi skalovja svetišče, katero natančno opisuje naš pisatelj v „*Beneški Sloveniji*“. Prav tako tudi druga slika na isti strani. Kaže nam pa jamo samo. Ogledovalec gleda iz jame venkaj skozi vhod ter vidi bližnjo zidano steno. — Slika na str. 187 (risal A. Koželj) nam kaže *jušni konec Šempetra* (Slovenov). Visoko poslopje, v sredi je mlin na valjarje pri cerkvici sv. Kvirina; na levi je dolina nadiška, ki se širi tje proti Briščam. Prav zadaj v sredi je najvišja gora Matajur, na desno pa je hrib s cerkvico sv. Kocijana. — Lepa slika na str. 188 nam kaže *Staro goro*. (Vse fotografije iz Beneške Slovenije so fotografa Malignanija v Vidmu.)

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

(Karol Fourier.)

Brez zveze s St.-Simonstvom a istodobno je vstal na Francoskem nov preosnovalec družabnega življenja — Karol Fourier. Ta mož se je rodil leta 1772. v Besançonu v imoviti trgovski rodbini. Pet let star je v otroški odkritosrčnosti izblebetal razne zvižanosti, ki jih je videl v skladišču svojega očeta, in je bil zato kaznovan. Ko je nekoliko dorastel, je stopil v službo pri nekem marseljskem trgovcu. Devetnajstletni mladenci je moral biti navzoč, ko je ta trgovec navlašč veliko množino žita zvozil v vodo, da bi s tem umetno zvišal žitno ceno. Na domu — goljufna trgovina, v Marselju — monopolska podlost mu je obtičala globoko v srcu. Jel je prezirati vso družbo; sam zase od strani jo je opazoval, v svoji čemernosti je videl pri njej le najslabše stvari —: samo siromaštvo, goljufnost, boje, umazano dobičkaželjnost brez pravega veselja. Dvomil je o vsem; izgubil je tudi vero v Boga, in odslej govoril o njem le kot o delovanju stvari. Prepotoval je Francijo, Nemčijo in Holandijo in premišljal, kako bi se dala preurediti razdrta družba. Napisal je več knjig, kjer je razložil svoje misli.¹⁾ Umrl je l. 1837.

Po njegovem se suče vse človeško življenje krog dveh osij: bolesti in slasti. Bolest je slaba, zmotna; slast je dobra, pravična. Doslej so ljudje vedno sodili, da so bolesti vzrok slabe strasti. Toda slabih strastij sploh ni. Zato je nespametno zahtevati od človeka, naj strasti zatajuje, marveč vsak naj gleda, da jih zadovoljuje. V tem najde pravo srečo. Napačno je tudi trditi, da bi bila sreča v brezstrastnem miru. Srečen je človek le tedaj, če s svojimi nagoni dobiva vedno več prilike, da zadostuje svojim strastem in nagonom.

Zato je pa treba najti pravo obliko človeškega življenja in človeške družbe, po kateri je mogoče vsakomur tako ustrezati svojim strastem, da s tem ne škoduje drugim.

¹⁾ Théorie des quatre mouvements 1808. Traité de l'association domestique et agricole 1822. Le nouveau monde industriel et sociétaire 1829.

Newton je našel zakon tvarne privlačnosti. Po tem zakonu se ohranja red v stvari. Privlačnost je prva in najimenitnejša sila vseh stvari. Tudi v človeku se javlja in sicer kot strast. Strastvena privlačnost je tisti temelj, po katerem je treba organizovati človeško družbo, da bo srečna. Fourier je v tem — kot sam pravi — izpopolnil Newtona. Ako bodo ljudje organizovani po strastveni privlačnosti, nastane samo po sebi med njimi najlepše soglasje. S tem dobodo tudi veselje do dela. Cesar človek ne mara delati, temu se izogiblje, kolikor le more. Zato vidimo v sedanji družbi, da bogatini nič ne delajo, siromaki pa le prisiljeni in skrajno neradi. Skrbeti je treba, da se delo posamezniku priljubi in zato je treba primerne organizacije dela po strastveni privlačnosti.

Fourier je z obširnimi znanjem, a s še globljo domišljijo opisal tako organizacijo. Ob kratkem navajamo tu njegove misli:

1. Namestu slučajno sezidanih vasij in mest se mora človeštvo organizovati v falange. Te falange naj bodo osnovane po strastveni privlačnosti. Nebesna telesa se vzdržujejo po tvorni privlačnosti, sučejo se krog svoje lastne osi in krog teles, ki se vrté v njihovem okrožju.

Tako bi se tudi falange v najlepšem redu ohranjale; mnogoštevilnih malih skupin bi imele s svojim delokrogom in središčem, a hkrati bi se te skupine vezale z drugimi krog višjih središč.

2. Najmanjša skupina — groupe jo imenuje Fourier — bi obsegala sedem ali devet oseb, ki bi se zvezale za skupno delo. K temu bi jih gnalo jedino nagnjenje do dotičnega dela. Red bi se ohranjal v skupini jedino le s tem, da bi se ljudje raznovrstnih strastij spajali v njej. Jeden namen in različne strasti bi pospeševale napredek in ustvarjale lepo soglasje.

3. 24 do 32 malih skupin jednake vrste bi se vezale v serije. „Serijska je sestavljena iz popolno nejednakih ljudi. Čim več bo nasprotij med njimi, tem bolj bo uspevalo delo.“

4. Serije se družijo v falange, ki naj imajo 1800 do 2000 oseb. V falangi morajo biti zastopana vsa dela: poljedelstvo, razni obrti, znanost, umetnost. Jedna štirjaška milja obsegaj povprek po jedno falango.

5. Skrbeti se pa mora, da osebe v posamnih malih skupinah in v serijah ne ostajajo vedno pri enem delu, marveč da se pri tem vedno ozira na posamnikovo nagnjenje. Vsaka skupina se sama vlada po večini glasov. Celi falangi na čelu je od večine izvoljeni poglavar — unarque. Štirim falangam gospodari duarque, dvanajsterim triarque, štiriindvajseterim tétrarque itd. Douzarque ima jeden milijon falang pod seboj. Najvišja stopnja je trinajsta: omniarque s sedežem v Carjem gradu, ki vodi vse falange celega sveta. A ti vladarji nimajo prav za prav nobene oblasti; ne obdaja jih nikakoršna straža, niti vojaštvo. Vrhovni zakon popolne slobode je pravi vladar v tej družbi. Izvoljeni vladarji imajo le častno službo. Vsak ud ima priliko povspeti se do njih, saj so vsi jednako vzgojeni, jednako slobodni.

6. Voditelji so sami moški. S tem se pa ženskim ne dela nobena krivica. One vladajo z ljubeznijo. V domačem gospodarstvu je ženska prva oseba. Poleg domačih opravil se smejo ženske pečati tudi z višjimi duševnimi deli. Samo po sebi se duševno delovanje v falangah razdeli tako, da se moški pečajo z znanostjo, umetnost pa pripade ženskim.

7. Čisti zaslužek v falangi se ima vsako leto deliti in sicer ne po strogo komuniških načelih. Fourier priznava sicer vsakemu jednako slobodo, toda družabno enakost vseh ljudij odločno zanikava. Pri njem imajo kapital, nadarjenost in delo svoje pravice. Zaslužek se ima deliti tako, da pride $\frac{4}{12}$ na kapital, $\frac{5}{12}$ delu in $\frac{3}{12}$ nadarjenosti.

8. Jedna falanga stanuje v skupnem poslopju — phalanstère jo imenuje Fourier. To poslopje ima biti zložno, vkusno zidano, s pripravnimi prostori za posamna dela, s skupnim tržiščem, z raznovrstnimi napravami za zabavo: gledališči, obednicami itd. Skupni parni stroj omogočuje pri vsakem delu strojno uporabo.

9. Družin v našem smislu Fourier ne pozna. Mnogoženstvo in mnogomoštvo vlada v falangah. Otroci se vzgajajo skupno. Izprva skrbé zanje dojnice. S petim letom pa

se prične prava vzgoja. Pred vsem se izkušajo izobražati otroška čutila — oko v naravi, uho v koncertih in pri operah, tip s telesnim delom, voh v kuhinjah, okus pri jedilih. Po taki vzgoji je mogoče človeka tako daleč izpopolniti, da bo brez težave po petkrat na dan obedoval.

Vzgajajo se skupno dečki in deklice, razvrščeni po različnih strastéh. Od 9. do 15. leta se vzbujajo strasti in skrbeti se mora, da se vsakomur dá prilika, da svojim strastém zadošča. S 16. letom je vzgoja končana.

10. Nenravnosti in zločinov ne bo, ker se bodo vse strasti prav gojile. Bolest bo jedino hudo v tej družbi. Ljudi, ki ne bodo mogli delati, bo vzdrževala falanga skupno.

11. V falangah se bo pomnožilo proizvodjanje, ker bo skupno organizovano in s tem bo tudi več dobička. Delo ne bo nikomur več za breme, ker bo vsak lahko delal po svojem nagnjenju in bo delo tudi lahko izpreminjal. Delalo se ne bo več iz potrebe, marveč iz veselja in tako delo bo osrečevalo človeštvo. Zlasti nižja in težja dela se bodo dobro plačevala. Izven falang bodo le tisti veleumi, katerih duh presega druge ljudi, ki pripadajo celemu človeškemu rodu. Zanje bodo skrbele vse falange. Organizovale se bodo na tak način velike armade, toda ne krviželnih bojnikov, marveč poljedelcev, obrtnikov, učenjakov in umetnikov.

Fourier je dobil za svoj načrt mnogo manj privržencev, nego St. Simon, vendar pa ni ostal brez njih. Najvažnejši med njimi, Viktor Considérant se je na vso moč trudil, da bi uresničil ideje svojega mojstra. Polagoma so se res razširili Fourierovi nauki po Francoskem, pa tudi po Italiji, Portugalskem, Španjskem, deloma tudi med Poljaki, in seveda še v Ameriki.

Na raznih krajih, zlasti v Ameriki, so sanjavi ljudje izkušali ustanoviti falange po Fourier-ovih načelih, toda povsod so se v najkrajšem času razbile. Fourier je prezrl, da je središče človeških strastij — sebičnost in da je v zmago nad njo treba krepkejših in višjih sredstev nego mehaniškega sodelovanja različnih sil. V svoji panteistični zmoti ni mislil, da je red v človeški družbi le tedaj mogoč, če je urejeno duševno življenje in da je za to življenje nujno potrebna religija kot varihinja vseh idejalnih blagov človeške duše.

(Dalje.)